

**ΓΚΥ ΝΤΕΜΠΟΡ
ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ**

Ευερεός Τύπος

4

Special ευχαριστίες στους Αλέξανδρο Ζαγκούρογλου, Α.Γ., Joël Gayraud, N.M. και Χρήστο Μόρφω γιά τη συμβολή τους στο παρόν εκδοτικό εγχείρημα.

ΓΚΥ ΝΤΕΜΠΟΡ

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ

Μετάφραση:
Κώστας Οικονόμου

Επιμέλεια:
Πάνος Τσαχαγέας - Νίκος Β. Αλεξίου

Σημειώσεις-Index
Νίκος Β. Αλεξίου

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ

ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΥ: Panégyrique
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Γκυ Ντεμπόρ
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Κώστας Οικονόμου
ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ: Αλέξανδρος Ζαγκούρογλου
ΦΩΤΟΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ: Αγγελικα Κουτσούκου
ΕΚΔΟΣΕΙΣ: ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ
Βαλτετσίου 53
τηλ. 3802040
ΧΡΟΝΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ: Μάιος 1995

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

«Τα παραμύθια που μας λένε οι αφηγητές του παλιού καιρού, είναι διδάγματα γιά τον άνθρωπο του σήμερα».

Χίλιες και Μιά Νύκτες, Εισαγωγή.

«Το πρωταρχικό καθήκον του ιστορικού είναι ν' αποκαταστήσει την ιστορική αλήθεια, καταστρέφοντας τις παραδοσιακές φήμες».

Μαρσέλ Πανιόλ, *To Σιδηρούν Προσωπείο.*

«Δεν υπάρχει η ώρα της αλήθειας. Η αλήθεια διατηρεί την αξία της σε όλες τις ώρες και σε όλες τις εποχές. Πρέπει να λέγεται πάντοτε, προπάντων όταν δημιουργείται σκόπιμα η εντύπωση πως πρέπει να καλυφθεί».

Δρ. Άλμπερτ Σβάιτσερ.

«Όλα είναι κλεμμένα απ' τους δικούς μας συγγραφείς. Δεν χρειάζεται να σας προμηθεύσουμε άλλους μάρτυρες, τους κατασκευάζετε μόνοι σας».

Κέλσος, Λόγος περὶ Αληθείας.

«Ρώμη... η πόλη όπου συρρέει ό,τι πιό απαίσιο και ξεδιάντροπο υπάρχει στον κόσμο, βρίσκοντας ένα πλήθος πελατών».

Τάκιτος, *Χρονικά.*

«Έχουμε δει παντού ολόκληρους λαούς παρασυρμένους από ψεύτικα θαύματα. Ο Ιησούς Χριστός με τόσα αληθινά θαύματα γιατί δεν κατάφερε να κερδίσει την εμπιστοσύνη των Εβραίων; Θα έπρεπε να βρεθεί ένας τρόπος εξήγησης του θαύματος της απιστίας του εβραϊκού λαού!».

Ντιντερό, Φιλοσοφικές Σκέψεις.

«Δεν είναι όλα τα μονοπάτια του ονείρου που οδηγούν στο Κατμαντού».

Μισέλ Νταλπέ, *Είμαι υπέρ...*

«Στο κάτω-κάτω δεν ονειρευόμουνα», μονολόγησε η Αλίκη, «εκτός, εκτός κι αν είμαστε όλοι μέρη του ίδιου ονείρου. Ελπίζω μόνο να είναι το δικό μου όνειρο κι όχι εκείνο του Κόκκινου Βασιλιά. Δεν μ' αρέσει ν' ανήκω στο όνειρο κάποιου άλλου», συνέχισε μ' έναν μάλλον παραπονιάρικο τόνο: «Έχω μεγάλη έγνοια να πάω να τον ξυπνήσω και να δω τί συμβαίνει!».

Λιούις Κάρολ, *Η Αλίκη πίσω από τον Καθρέφτη*.

«Η γνώση αρχίζει με τη συνειδητοποίηση του απατηλού χαρακτήρα των κοινά αποδεκτών αντιλήψεων, με την έννοια ότι η εικόνα που έχουμε γιά τη φυσική πραγματικότητα δεν αντιστοιχεί σ' αυτό που «πραγματικά υπάρχει» και, κυρίως, με την έννοια ότι οι περισσότεροι άνθρωποι είναι μισοκομισμένοι, μεταξύ ονείρου και ξύπνιου και δεν έχουν επίγνωση ότι τα περισσότερα απ' όσα θεωρούν ως αληθή και αυτονόητα, δεν είναι παρά ψευδαισθήσεις που παράγει η δύναμη υποβολής της κοινωνίας στην οποία ζουν. Η γνώση, λοιπόν αρχίζει με τη διάλυση των ψευδαισθήσεων, με την αφύπνιση».

Έριχ Φρούμ.

«Αν είναι να σωθεί ο κόσμος θα σωθεί μόνον απ' τους ανυπότακτους».

Αντρέ Ζιντ.

«Κάθε άνθρωπος έχει κλεισμένο μέσα του κι έναν εμφύλιο πόλεμο».

Ζ. Λαρτεγκώ, *Oι Απελευθερωτές*.

«Τραγωδίες στη ζωή ενός ανθρώπου δεν είναι τα άλγη του, αλλά οι αποτυχίες του».

Τόμας Καρλαύλ.

«Το νά 'σαι βασιλιάς είναι ανοησία. Αυτό που αξίζει είναι να δημιουργήσεις ένα βασίλειο».

Αντρέ Μαλρώ, *Ο Δρόμος της Βασιλείας*

«Πώς είναι δυνατόν ένα ειλικρινές άτομο να μην συντριβεί μέσα σε μια δολερή κοινωνία;»

Μαρκήσιος ντε Σαντ

«Δεν υπάρχει τίποτα στον κόσμο που να μην έχει την αποφασιστική του στιγμή και το αποκορύφωμα του καλού χειρισμού (των πραγμάτων) είναι να τη συναισθανθείς και να τη συλλάβεις».

Καρδινάλιος του Ρετζ, *Απομνημονεύματα*

«Ό,τι υπήρξε θα ξαναϋπάρξει κι ό,τι έγινε θα γίνει καποτε ξανά. Τίποτα δεν είναι καινούργιο πάνω σ' αυτή τη γη».

Εκκλησιαστής, Α, 9.

Νίκος Β. Αλεξίου

«Πανηγυρικός σημαίνει κάτι περιοσότερο από εγκώμιο. Το ε-γκώμιο περιέχει αναμφίβολα τον εκθειασμό του προσώπου, αλλά δεν αποκλείει μιά κάποια κριτική, μιά κάποια μομφή. Ο πανηγυρικός δεν επιδέχεται ούτε μομφή, ούτε κριτική».

Litré,

Λεξικό της Γαλλικής γλώσσας.

«Τι κάθεσαι και τη γενιά ρωτάς μου;
Καθώς των φύλλων, απαράλλαχτη κι η φύτρα των ανθρώπων:
άλλα απ' τα φύλλα φίχνουν οι άνεμοι στο χώμα, κι άλλα πάλε
το δάσος ξεπετά τ' ολόχλωρο την άνοιξη παρόμοια
και των θυητών η μιά ξεπέταξε κι η άλλη γενιά πεθαίνει».

Ιλιάδα, Ραψωδία Ζ', 145-149.

I

«Σ' ότι αφορά το σχέδιό του, πιστεύουμε ότι καταδεικνύουμε πως δεν έχει κανένα, πως γράφει σχεδόν τυχαία, αναμειγνύοντας τα γεγονότα, αναφέροντάς τα δίχως συνέχεια και δίχως τάξη, συγχέοντας, όταν πραγματεύεται μιάν εποχή, δια της ανήκει σε μιάν άλλη, απαξιώντας να δικαιολογήσει τις κατηγορίες ή τα εγκώμια του, υιοθετώντας αβασάνιστα και δίχως το κριτικό αυτό πνεύμα, το τόσο αναγκαίο γιά τον ιστορικό, τις λανθασμένες κρίσεις που πηγάζουν απ' την προκατάληψη, την αντιζηλία ή την εχθρότητα και τις υπερβολές της διάθεσης ή της κακοβουλίας, αποδίδοντας στους μέν πράξεις και στους δε λόγους, ασυμβίβαστους με τη θέση και το χαρακτήρα τους, μη αναφέροντας ποτέ άλλο μάρτυρα απ' τον εαυτό του και άλλη αυθεντία απ' τις ίδιες τις διαβεβαιώσεις του».

Στρατηγός Γκουργκώ
Κριτική εξέταση του έργου του
κόμητος Φιλίππη Σεγκιό.

Σ' όλη μου τη ζωή δεν είδα παρά καιρούς ταραγμένους, οξύτατους σπαραγμούς μέσα στην κοινωνία και τεράστιες καταστροφές· συμμετείχα στις ταραχές αυτές. Τέτοιες περιστάσεις, θ' αρκούσαν αναμφίβολα να εμποδίσουν να γίνουν ποτέ καθολικά αποδεκτές οι πλέον διάφανες πράξεις ή σκέψεις μου. Άλλα, επιπλέον, πολλές απ' αυτές, το πιστεύω ακράδαντα, μπορεί να έχουν παρανοηθεί.

Ο Κλαούζεβιτς¹, στην αρχή του βιβλίου του για την ιστορία της εκστρατείας του 1815, δίδει την εξής σύνοψη της μεθόδου του: «Σε κάθε στρατηγική κριτική, το ουσιώδες είναι να βλέπει κανείς μέσα ακριβώς απ' την οπτική γωνία των πρωταγωνιστών· είναι αλήθεια πως αυτό είναι συχνά πολύ δύσκολο». Το δύσκολο είναι να γνωρίζει κανείς «όλες τις περιστάσεις στις οποίες βρέθηκαν οι πρωταγωνιστές», σε μιά συγκεκριμένη στιγμή, ώστε να μπορεί να είναι σε θέση να κρίνει ορθά την σειρά των επιλογών τους, κατά την διεξαγωγή του πολέμου τους: πώς έκαναν αυτό που έκαναν και τι άλλο θα μπορούσαν ενδεχομένως να κάνουν. Πρέπει λοιπόν να γνωρίζει, πρώτα απ' όλα, τι ήθελαν και βέβαια, τι πίστευαν, χωρίς να ξεχνάει τι αγνοούσαν. Κι αυτό που αγνοούσαν τότε, δεν ήταν μόνο το αναμενόμενο αποτέλεσμα των δικών τους επιχειρήσεων, που θα ερχόταν σε σύγκρουση με τις επιχειρήσεις των αντιπάλων τους, αλλά επίσης ένα μεγάλο μέρος απ' ό,τι ήδη βάραινε αποφασιστικά εναντίον τους, από την διάταξη ή τις δυνάμεις της αντίπαλης πλευράς και που ωστόσο παρέμενε άγνωστο και, κατά βάθος, αγνοούσαν την αξία που έπρεπε ακριβώς να προσδώσουν στις ίδιες τους τις δυνάμεις μέχρι αυτές να μπορέσουν να την αναδείξουν επακριβώς κατά τη στιγμή της χρήσης τους, το αποτέλεσμα της οποίας, εξάλλου, αλλάζει μερικές φορές την αξία στον ίδιο βαθμό που την θέτει σε δοκιμασία.

Όποιος ανέλαβε μιά τέτοιου είδους δράση, της οποί-

1. ΣτΕ. Τα ονόματα που εμφανίζονται με μαύρα γράμματα είναι καταχωρημένα στο εργοβιογραφικό Index που ακολούθει το κείμενο.

ας οι μεγάλες συνέπειες έγιναν αισθητές πολύ μακρύτερα, υπήρξε συχνά ο μόνος σχεδόν που γνωρίζει ορισμένες αρκετά σημαντικές πλευρές, που διάφοροι λόγοι είχαν συμβάλει στο να παραμείνουν αθέατες, ενώ άλλες έχουν από τότε ξεχαστεί επειδή απλά οι καιροί εκείνοι έχουν παρέλθει ή έχουν πεθάνει εκείνοι που τους γνώρισαν. Ακόμα κι η ίδια η μαρτυρία των ζωντανών δεν είναι πάντα προσιτή. Ο ένας δεν ξέρει πραγματικά να γράφει κι ο άλλος δεσμεύεται από πιστό άμεσα συμφέροντα ή φιλοδοξίες· ένας τρίτος μπορεί να φοβάται κι ο τελευταίος, κινδυνεύει να περιπέσει σε αμηχανία απ' την έγνοια του να διασώσει την ίδια του την υπόληψη. Όπως θα δούμε, κανένα απ' αυτά τα εμπόδια δεν με σταμάτησε. Μιλώντας λοιπόν όσο το δυνατόν πιο ψυχρά για ότι υποκίνησε τόσο πάθος, θα πω τι έκανα. Σίγουρα, ένα πλήθος άδικων κατηγοριών, αν όχι όλες, θα σαρωθεί στη στιγμή σαν σκόνη. Και είμαι πεπεισμένος ότι οι λαμπρές σελίδες της ιστορίας του καιρού μου θα ξεπροβάλλουν πιο ξεκάθαρα.

Θα υποχρεωθώ να υπεισέλθω σε κάποιες λεπτομέρειες. Αυτό μπορεί, λοιπόν, να με οδηγήσει αρκετά μακριά· δεν αρνούμαι ν' αντιμετωπίσω το μέγεθος της προσπάθειας. Θα της αφιερώσω όσο χρόνο χρειαστεί. Δεν θα πώ, ωστόσο, όπως ο **Στέρν** όταν άρχισε να γράφει το βιβλίο, *H Ζωή και οι Γνώμες του Τρίστραμ Σάντν*: «Δεν θα πιεστώ, αλλά θα καταγράψω ήρεμα και θα εκδώσω τη ζωή μου με ρυθμό δύο τόμους τον χρόνο, εάν ο αναγνώστης είναι πρόθυμος να υποφέρει το ύφος μου και εάν καταλήξω σε μιά ανεκτή συμφωνία με τον εκδότη μου». Διότι δεν θέλω διόλου να δεσμευτώ για την

έκδοση δύο τόμων τον χρόνο, ούτε και να υποσχεθώ ο-
ποιονδήποτε άλλο βραδύτερο ρυθμό.

Η μέθοδός μου θα είναι πολύ απλή. Θα μιλήσω γιά
όσα αγάπησα και όλα τα υπόλοιπα, θ' αναδειχθούν, κά-
τω απ' αυτό το φως και θα γίνουν επαρκώς κατανοητά.

«Ο απατηλός καιρός μας αποκρύβει τα ίχνη του, αλ-
λά παρέρχεται γοργά», λέει ο ποιητής **Λι Πο**, προσθέ-
τοντας: «Κρατάτε ίσως ακόμα τον εύθυμο χαρακτήρα
της νιότης/όμως τα μαλλιά σας είναι κιόλας κάτασπρα
και ποιό το όφελος να παραπονιέστε;». Δεν σκοπεύω να
παραπονεθώ γιά τίποτα και οπωδήποτε όχι γιά τον
τρόπο με τον οποίο έζησα.

Δεν προτίθεμαι διόλου ν' αποκρύψω τα ίχνη αυτής
της ζωής, τα οποία γνωρίζω πως είναι παραδειγματικά.
Το ν' αναλάβει κανείς να πεί τι υπήρξε πραγματικά και
επακριβώς η ζωή που γνώρισε, ήταν ανέκαθεν σπάνιο,
εξαιτίας των αναρόθυμητων δυσκολιών του θέματος. Και
αυτό θα είναι ίσως ακόμα πιό ανεκτίμητο σήμερα, μιά
που γίνεται λόγος γιά μιάν εποχή όπου τόσα πράγματα
άλλαξαν μέσα στην εκπληκτική ταχύτητα των καταστρο-
φών, εποχή γιά την οποία μπορούμε να πούμε ότι όλα
τα μέτρα και τα σταθμά παρασύρθηκαν ξαφνικά μαζί
με το ίδιο το έδαφος στο οποίο ήταν οικοδομημένη η
παλιά κοινωνία.

Είναι πάντως εύκολο να είμαι ειλικρινής. Δεν βρί-
σκω τίποτα που να μπορεί να μου προκαλέσει, σε ο-
ποιονδήποτε τομέα, την παραμικρή ενόχληση. Ποτέ δεν
πίστεψα στις αποδεκτές απ' τους συγχρόνους μου αξίες

και να που σήμερα κανείς δεν γνωρίζει πλέον ούτε μία. Ο **Λασεναίδ**, ίσως ακόμα υπερβολικά ευσυνείδητος, μεγαλοποίησε, μου φαίνεται, την ευθύνη που έφερε άμεσα γιά τον βίαιο θάνατο ενός πολύ μικρού αριθμού ανθρώπων: «Νομίζω ότι αξίζω περισσότερο απ' την πλειονότητα των ανθρώπων που γνώρισα, ακόμα και με το αίμα στο οποίο είμαι βουτηγμένος», έγραψε στον **Ζακ Αραγκό**. («Αλλά ήσαστε μαζί μας, κύριε Αραγκό, στα οδοφράγματα του 1832. Θυμηθείτε την μονή του Σαιν Μερύ... Δεν γνωρίζετε τι είναι η αθλιότητα, κύριε Αραγκό, ποτέ δεν πεινάσατε», θ' απαντήσουν λίγο αργότερα, όχι στον ίδιο αλλά στον αδελφό του, στα οδοφράγματα του Ιουνίου του 1848, οι εργάτες τους οποίους εκείνος είχε έρθει να επιπλήξει σαν Ρωμαίος, γιά την κατάχρηση που συνιστά το να ξεσηκώνεσαι ενάντια στους νόμους της Δημοκρατίας).

Δεν υπάρχει τίποτα φυσικότερο απ' το να εξετάζει κανείς όλα τα πράγματα ξεκινώντας απ' τον εαυτό του, καθιστώντας τον κέντρο του κόσμου, απ' όπου είναι ικανός να καταδικάζει τον κόσμο, χωρίς να θέλει καν ν' ακούσει τ' απατηλά του λόγια. Μόνο που πρέπει να χαράξει τα ακριβή όρια που περιορίζουν αναγκαστικά αυτήν την εξουσία: την ίδια της τη θέση μέσα στη ροή του χρόνου και μέσα στην κοινωνία, όσα έκανε και όσα γνώρισε, τα κυρίαρχα πάθη του. «Ποιός λοιπόν μπορεί να γράψει την αλήθεια εκτός από εκείνους που την έχουν αισθανθεί;» Ο συγγραφέας των πιό ωραίων *Απομνημονευμάτων*² που γράφτηκαν κατά τον 17ο αιώνα, ο

2. ΣτΕ. Πρόκειται γιά τα *Απομνημονεύματα* του Καρδινάλιου του Ρετζ.

οποίος δεν ξέφυγε απ' την αλόγιστη μομφή να έχει μιλήσει γιά τη συμπεριφορά του, χωρίς να τηρήσει τα προσχήματα της πιό ψυχρής αντικειμενικότητας, είχε κάνει την ευπρόσδεκτη παρατήρηση την οποία εδραίωσε, παραθέτοντας δίπλα της αυτήν την άποψη του προέδρου του Θου³, σύμφωνα με την οποία «δεν υπάρχουν αληθινές ιστορίες παρά μόνον εκείνες που γράφτηκαν από ανθρώπους αρκετά ειλικρινείς ώστε να μιλήσουν αληθινά γιά τον εαυτό τους».

Θα προκαλέσει ίσως έκπληξη το ότι φαίνομαι έμμεσα να συγκρίνω τον εαυτό μου, εδώ ή εκεί, σε κάποιο λεπτό σημείο, με κάποιο μεγάλο πνεύμα του παρελθόντος ή απλά με προσωπικότητες που αναδεύχθηκαν στην ιστορία, άδικα όμως. Δεν ισχυρίζομαι ότι μοιάζω με κάποιον άλλο και πιστεύω επίσης ότι η σημερινή εποχή ελάχιστα μπορεί να συγκριθεί με το παρελθόν. Όμως πολλά πρόσωπα του παρελθόντος, τελείως διαφορετικά μεταξύ τους, παραμένουν αρκετά οικεία. Αντιπροσωπεύουν, κοντολογίζονται, μιά στιγμαία επικοινωνίσμη έννοια, σε σχέση με ανθρώπινες συμπεριφορές και τάσεις. Όσοι αγνοοούν τι υπήρξαν οι άνθρωποι αυτοί, μπορούν άνετα να το επαληθεύσουν και το να γίνεται κατανοητός υπήρξε ανέκαθεν μιά αρετή γιά όποιον γράφει.

Οφείλω να χρησιμοποιήσω αρκετά την παράθεση χωρίων, όχι βέβαια γιά να προσδώσω κύρος σε κάποιο συλλογισμό, αλλά απλώς γιά να κάνω αισθητό με τι εί-

3. ΣτΕ. Πρόεδρος του Θου, Ζακ-Ογκύστ, (1553-1647). Σύμβουλος του Κράτους και Πρόεδρος του Κοινοβουλίου. Ιστορικός και συγγραφέας απομνημονευμάτων.

ναι συνυφασμένα σε βάθος η περιπέτεια αυτή και εγώ ο ίδιος. Η παράθεση χωρίων είναι χρήσιμη σε περιόδους άγνοιας ή σκοταδιστικών αντιλήψεων. Οι αναφορές, χωρίς εισαγωγικά, σε άλλα κείμενα που είναι πασίγνωστα, όπως αυτές που βλέπουμε στην κλασσική Κινέζικη ποίηση, στον **Σαΐξπηρ** ή τον **Λωτρεαμόν**, ανήκουν σε καιρούς πιό πλούσιους σε πνεύματα ικανά ν' αναγνωρίσουν την παλαιότερη φράση και την απόσταση που εισάγει η νέα της χρήση. Θα υπήρχε σήμερα ο κίνδυνος, όπου ακόμα και η ειρωνία δεν γίνεται πλέον πάντα κατανοητή, να εμφανιστεί κάποιος που να διεκδικεί, εκ του ασφαλούς, την πατρότητα της έκφρασης, η οποία εξάλλου, θα μπορούσε, εξίσου επιπόλαια, ν' αναπαραχθεί με λανθασμένους όρους. Το παρωχημένο βάρος της μεθόδου της επακριβούς παράθεσης χωρίων, θ' αντισταθμιστεί, ελπίζω, απ' την ποιότητα της επιλογής τους. Σ' αυτό τον λόγο εμφανίζονται δεόντως: Κανένας ηλεκτρονικός υπολογιστής δεν θα μπορούσε να μου προσφέρει αυτή την προσήκουσα ποικιλία.

Όσοι θέλουν να γράφουν γρήγορα σχετικά με το τίποτα, πράγματα που κανείς δε θα διαβάσει ούτε μιά φορά ως το τέλος, στις εφημερίδες ή τα βιβλία και εγκωμιάζουν με μεγάλη σιγουριά το ύφος της καθομιλουμένης γλώσσας, διότι το βρίσκουν πολύ πιό μοντέρνο, άμεσο, εύκολο, αυτοί οι ίδιοι δεν ξέρουν να μιλάνε. Ούτε και οι αναγνώστες τους, αφού η γλώσσα που μιλιέται μέσα στις συνθήκες της σύγχρονης ζωής, βρίσκεται κοινωνικά συνοψισμένη στην επιλεγμένη αναπαράστασή της η οποία έχει, σ' ένα δεύτερο βαθμό, την έγκριση των μέσων μαζικής ενημέρωσης, περιέχοντας έξι ή οκτώ εκφράσεις επαναλαμβανόμενες ανά πάσα στιγμή και λι-

γότερες από δύο εκατοντάδες λέξεις, στην πλειοψηφία τους νεολογισμοί, ενώ το σύνολο υπόκειται σε ανανέωση, κάθε εξάμηνο, κατά το ένα τρίτο. Όλα αυτά ευνοούν μιά κάποια γρήγορη αλληλεγγύη. Εγώ, αντίθετα, απ' τη μεριά μου, θα γράψω χωρίς εκξήτηση και χωρίς κόπο, σαν το πιό φυσικό, το πιό εύκολο πράγμα του κόσμου, στη γλώσσα που έμαθα και, στις περισσότερες περιστάσεις, που μίλησα. Δεν είναι στο χέρι μου ν' αλλάξω. Οι Τσιγγάνοι έχουν δίκιο όταν κρίνουν ότι δεν πρέπει κανείς να λέει την αλήθεια παρά μόνο στη γλώσσα του' σ' εκείνη του εχθρού, το ψέμα πρέπει να βασίλευε. Άλλο πλεονέκτημα: αναφερόμενος στο τεράστιο *corpus* των κλασσικών γαλλικών κειμένων καθόλη τη διάρκεια των πέντε αιώνων που προηγήθηκαν της γέννησής μου, κυρίως όμως των δύο τελευταίων, θα είναι πάντα εύκολο να με μεταφράσουν ευπρεπώς σε οποιοδήποτε ιδίωμα του μέλλοντος ακόμα και όταν η γαλλική θα είναι πλέον νεκρή γλώσσα.

Ποιός, στον αιώνα μας, θα μπορούσε να αγνοεί ότι, όποιος έχει συμφέρον να δηλώνει προς στιγμήν ο, τιδήποτε, θα το λέει πάντα με οποιονδήποτε τρόπο; Η τεράστια ανάπτυξη των μέσων της σύγχρονης κυριαρχίας σημάδεψε τόσο πολύ το ύφος των ανακοινωθέντων της ώστε, αν η κατανόηση της πορείας των σκοτεινών συλλογισμών της εξουσίας, υπήρξε επί μακρόν προνόμιο πραγματικά ευφυών ανθρώπων, σήμερα έχει γίνει αναγκαστικά οικεία στους πιό αργόστροφους. Μ' αυτή την έννοια, επιτρέπεται η σκέψη ότι η αλήθεια της πραγματείας αυτής πάνω στον καιρό μου θ' αποδειχθεί επαρκώς απ' το ύφος της. Ο τόνος αυτού του λόγου θ' αποτελεί από μόνος του μία επαρκή εγγύηση, αφού όλος ο

κόσμος θα καταλάβει ότι μόνον έχοντας ζήσει με τον τρόπο αυτό, μπορεί κανείς να είναι ικανός γιά τέτοιου είδους έκθεση απόψεων.

Γνωρίζουμε, από βέβαιη πηγή, ότι ο Πελοποννησιακός Πόλεμος έλαβε χώρα. Άλλα μόνον χάρη στον Θουκυδίδη γνωρίζουμε την αμείλικτη εκτύλιξη και τα διδάγματά του. Καμιά διασταύρωση στοιχείων δεν ήταν εφικτή, αλλά και καμιά δεν ήταν χρήσιμη εφόσον η αλήθεια των γεγονότων καθώς και η συνοχή της σκέψης, επιβλήθηκαν τόσο καλά στους συγχρόνους και στους αμέσως μεταγενεστέρους, ώστε κάθε άλλος μάρτυρας αισθανόταν αποκαρδιωμένος μπροστά στη δυσκολία να δώσει κάποια διαφορετική ερμηνεία των γεγονότων ή έστω ν' αμφισβητήσει μιά λεπτομέρεια.

Παρόμοια, σ' ό,τι αφορά την ιστορία που πρόκειται να εκθέσω τώρα, πιστεύω ότι θα πρέπει κανείς ν' αρκεστεί σ' ό,τι πω. Διότι κανένας, για πολύ καιρό ακόμα, δεν θα έχει το θράσος ν' αναλάβει ν' αποδείξει, σ' οποιοδήποτε επίπεδο, το αντίθετο όσων θα έχω πεί, είτε βρεί το παραμικρό ανακριβές στοιχείο στα γεγονότα, είτε μπορεί να υποστηρίξει μιάν άλλη άποψη ως προς αυτά.

Όσο συμβατική και αν πρέπει να κριθεί η διαδικασία, νομίζω ότι δεν είναι ανώφελο εδώ να χαράξω, πρώτα απ' όλα και ξεκάθαρα, την αφετηρία: την ημερομηνία και τις γενικές συνθήκες στις οποίες ξεκινά μιά αφήγηση που, στη συνέχεια, δεν θα παραλείψω να την παραδώσω σε όλη τη σύγχυση που απαιτείται απ' το θέμα της. Είναι εύλογη η σκέψη ότι στη νιότη εμφανίζο-

νται πολλά πράγματα που μας συνοδεύουν γιά πολύ καιρό. Γεννήθηκα το 1931, στο Παρίσι. Η περιουσία της οικογένειάς μου ήταν ήδη από τότε πολύ επισφαλής απ' τις συνέπειες της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, η οποία είχε εμφανιστεί, λίγο νωρίτερα, αρχικά στην Αμερική, και τ' απομεινάρια δεν έδειχναν ότι θα μπορούσαν να κρατήσουν γιά πολύ καιρό μετά την ενηλικιώση μου, δύναμης και συνέβη πράγματι. Έτσι, λοιπόν, γεννήθηκα ουσιαστικά κατεστραμμένος. Γιά να πω την αλήθεια, δεν έκανα το λάθος να περιμένω κληρονομιά και τελικά δεν απέκτησα. Απλά δεν έδωσα καμιά σημασία σ' αυτά τα αρκετά αφηρημένα ξητήματα του μέλλοντος. Έτσι, καθόλη τη διάρκεια της εφηβείας μου, όδευα αργά αλλά αναπόφευκτα, με τα μάτια ανοιχτά, προς μιά περιπτειώδη ζωή· αν ωστόσο μπορούμε να πούμε ότι είχα τότε τα μάτια ανοιχτά ως προς αυτό το ξήτημα, το ίδιο ισχύει και γιά τα περισσότερα απ' τ' άλλα. Δεν μπορούσα ούτε καν να διανοηθώ ν' ακολουθήσω έστω και μία απ' τις επιστημονικές ειδικότητες που οδηγούν σε κάποια επαγγελματική απασχόληση, αφού μου φαίνονταν όλες ξένες προς τις επιθυμίες μου ή αντίθετες προς τις απόψεις μου. Οι άνθρωποι τους οποίους εκτιμούσα περισσότερο απ' οποιονδήποτε άλλον στο κόσμο, ήταν ο **Αρτύρ Κραβάν** και ο **Λωτρεαμόν** και γνώριζα πολύ καλά ότι όλοι τους οι φίλοι, αν είχα συγκατατεθεί ν' ακολουθήσω πανεπιστημιακές σπουδές, θα με είχαν τόσο περιφρονήσει όσο και αν είχα ενδώσει στην εξάσκηση μιάς καλλιτεχνικής δραστηριότητας· και αν δεν μπορούσα να έχω αυτούς τους φίλους, σίγουρα δεν θα είχα δεχθεί να παρηγορηθώ με άλλους. Παρέμεινα σταθερός, διδάκτωρ του τύπου, μακριά από κάθε φαινομενικότητα συμμετοχής στους κύκλους που θεωρούνταν τότε δια-

νοουμενίστικοι ή καλλιτεχνικοί. Ομολογώ ότι το προτέρημά μου ως προς αυτό το θέμα μετριαζόταν αρκετά απ' τη μεγάλη μου τεμπελιά, καθώς επίσης και απ' τις πολύ ισχνές μου ικανότητες ν' αντιμετωπίσω την εργασία σε παρόμοιες καριέρες.

Το γεγονός ότι έδινα ανέκαθεν ελάχιστη σημασία στα χρηματικά ζητήματα και απολύτως καμία στη φιλοδοξία ν' αναλάβω κάποιο λαμπρό λειτουργημα μέσα στην κοινωνία, είναι ένα χαρακτηριστικό τόσο σπάνιο ανάμεσα στους συγχρόνους μου, ώστε θα θεωρηθεί αναμφίβολα, μερικές φορές, απίστευτο, ακόμα και στην περίπτωσή μου. Είναι, ωστόσο, αληθινό και τόσο σταθερά και διαρκώς επαληθεύσιμο, ώστε το κοινό οφείλει να το αποδεχθεί. Φαντάζομαι πως η αιτία ήταν η ανέμελη διαπαιδαγώγησή μου, ευνοημένη απ' το περιβάλλον που συνάντησε. Ποτέ δεν είδα τους αστούς να εργάζονται με τη μικροπρόπεια που διέπει αναγκαστικά το ιδιαίτερο είδος εργασίας τους· και ίδού γιατί μπόρεσα ίσως να μάθω, μέσα απ' αυτή την αδιαφορία, κάτι καλό για τη ζωή, αλλά, με δυσ λόγια, αποκλειστικά λόγω απόστασης και στέρησης. Η στιγμή της παρακμής οποιασδήποτε μορφής κοινωνικής ανωτερότητας έχει σίγουρα κάτι πιό γοητευτικό απ' τις χυδαίες της απαρχές. Παρέμεινα προσκολλημένος στην προτίμηση αυτή, την οποία ένιωσα πολύ νωρίς και μπορώ να πω ότι η φτώχεια μου πρόσφερε κυρίως μεγάλη άνεση, μη έχοντας να διαχειρισθώ εξανεμιζόμενα αγαθά και μη σκεπτόμενος να τα αποκαταστήσω, συμμετέχοντας στη διακυβέρνηση του Κράτους. Είναι αλήθεια ότι γεύτηκα απολαύσεις ελάχιστα γνωστές στους ανθρώπους που υπάκουουσαν στους ολέθριους νόμους αυτής της εποχής. Είναι α-

λήθεια επίσης, ότι τήρησα επακριβώς πληθώρα καθηκόντων, γιά τα οποία οι άλλοι δεν είχαν ούτε καν ιδέα. «Διότι απ' τη ζωή μας, αποφαινόταν με σκληρά λόγια, στον καιρό του, ο *Κανών του Ναού*⁴, δεν βλέπετε παρά μόνο το περίβλημα που είναι απέξω... αλλά δεν γνωρίζετε τις ισχυρές επιταγές που βρίσκονται μέσα»⁵. Οφεί-

4. ΣτΕ. Ο εσωτερικός κανονισμός του μοναστικού τάγματος των Ιπποτών του Ναού ή Ναϊτών.

5. ΣτΕ. Απόσπασμα από την τελετή μύησης του υποψήφιου Ναΐτη. Ο Μέγας Διδάσκαλος ωρούσε τον υποψήφιο αν υφίσταται κάποιο κώλυμα γιά την εισδοχή του. Επίσης, αν έχει σύζυγο ή μνηστή, χρέη ή κρυφή αρρώστεια, άλλες δεσμεύσεις ή άλλο Διδάσκαλο. Αν ο υποψήφιος απαντούσε σε τρεις ερωτήσεις ικανοποιητικά, γονάτιζε μπροστά στο Διδάσκαλο και του ζητούσε να γίνει «υπηρέτης και δούλος του Οίκου». Τότε ο Διδάσκαλος του έλεγε ότι, απαιτούνταν πολλά πράγματα απ' αυτόν και ότι τα ωραία άλογα και η αμφίεση των Ναϊτών δεν ήταν τίποτα περισσότερο από το «εξωτερικό περίβλημα» της ζωής τους. «Δεν γνωρίζετε τις ισχυρές επιταγές που υπάρχουν μέσα, γιατί είναι δύσκολο για σας που είσαστε κύριοι του εαυτού σας, να κάνετε τον εαυτό σας εαυτό ενός άλλου· γιατί δεν θα κάνετε ποτέ αυτό που θέλετε· αν θέλετε να είστε απ' αυτή τη μεριά της θάλασσας, θα σταλείτε στην άλλη μεριά ή αν θέλετε να είσαστε στην Άκρα, θα σταλείτε στη χώρα της Τρίπολης ή της Αντιόχειας ή της Αρμενίας ή θα σταλείτε στην Απονήλια, τη Σικελία, τη Λοιμβαρδία ή τη Γαλλία, ή τη Βουργουνδία ή την Αγγλία, ή σε πολλά άλλα μέρη όπου έχουμε κοινόβια και περιουσίες. Και αν θέλετε να κοιμηθείτε, θα σας κρατήσουν ξάγρυπνους και αν μερικές φορές θέλετε να μείνετε ξάγρυπνοι, θα σας διατάξουν ν' αποσυρθείτε και ν' αναπαυθείτε στην κλίνη σας». Έπειτα ο υποψήφιος ορκίζόταν πίστη στο Τάγμα και τους κανόνες του και στη συνέχεια γινόταν αποδεκτός. Το Τάγμα του Ναού ή των Ναϊτών, ιδρύθηκε το 1188 στην Ιερουσαλήμ απ' τον βασιλιά της Βουργουνδίας Υγκ ντε Ραγιέν. Η οργανωτική δομή του είχε ως πρότυπο τη δομή της μυστικής εταιρίας των Ασσαΐνων και ο σκοπός του ήταν η προστασία των χριστιανών προσκυνητών. Ωστόσο, στην συνέχεια ακολούθησε

λω επίσης να σημειώσω, ώστε να έχω αναφέρει στην ολότητά τους τις ευνοϊκές επιδράσεις που γνώρισα εκεί, ότι προφανώς είχα τότε την ευκαιρία να διαβάσω πολλά καλά βιβλία, με αφετηρία τα οποία είναι πάντα εφικτό να βρεί κανείς μόνος του όλα τα υπόλοιπα, μέχρι και να γράψει αυτά που λείπουν ακόμη. Ο εξαντλητικός απολογισμός θα σταματήσει εδώ.

Είδα να ολοκληρώνεται, πριν τα είκοσί μου χρόνια, αυτό το ειρηνικό μέρος της νιότης μου και δεν είχα πλέον παρά μόνο την υποχρέωση ν' ακολουθήσω χωρίς φραγμούς όλες μου τις επιθυμίες, μέσα όμως σε συνθήκες δύσκολες. Πήγα πρώτα στον πολύ ελκυστικό χώρο όπου ένας ακραίος μηδενισμός δεν ήθελε πλέον να ξέρει τίποτα, ούτε κυρίως να συνεχίσει τίποτα απ' ότι ήταν προηγούμενα αποδεκτό, ως χρήση της ζωής ή των τεχνών. Ο χώρος αυτός με αναγνώρισε εύκολα σαν δικό του. Εκεί εξαφανίστηκαν οι τελευταίες μου πιθανότητες να επανέλθω κάποια μέρα στην κανονική ροή της ύπαρξης. Το σκέφτηκα και η συνέχεια το απέδειξε.

Πρέπει να έχω λιγότερο από άλλους την τάση του υ-

την εξέλιξη μιάς τυπικής μυστικής εταιρίας (εντρύφησε στο μυστικό και τις απόκρυφες τέχνες) και παράλληλα μεταβλήθηκε σε παγκόσμιο χρηματιστικό κέντρο, μέσω τραπεζών και επιχειρήσεων που ίδρυσε. Διαλύθηκε απ' το βασιλιά της Γαλλίας Φιλιππο τον Ωραίο, τη συνδομή του Πάπα Κλημέντιου του Ε', που προφανώς εποφθαλμιούσε τον πλούτο του και ο Μέγας Διδάσκαλός του, Γκυ ντε Μολέ, πέθανε στην πυρά. Ωστόσο, παρόλες τις ψευδείς κατηγορίες που τους αποδόθηκαν, οι Νάτες έκρυψαν πολύ περισσότερα πράγματα μέσα απ' το «εξωτερικό περίβλημα» της ζωής τους... Ο ερευνών αμοιφήστεα...

πολογισμού, αφού αυτή η τόσο γρήγορη επιλογή η οποία σε τόσα με δέσμευτη, υπήρξε αυθόρυμη, προϊόν μιάς επιπολαιότητας που ποτέ δεν αναθεώρησα και γιά την οποία αργότερα, αφού είχα την άνεση να εκτιμήσω τις συνέπειες της, ποτέ δεν μετάνιωσα. Μπορούμε εύστοχα να πούμε, σκεφτόμενοι με δόους πλούτου ή φήμης, ότι δεν είχα τίποτα να χάσω, όμως τελικά δεν είχα και τίποτα να κερδίσω.

Αυτός ο χώρος των εργολάβων της καταστροφής, ήταν τότε πολύ στενά αναμεμειγμένος με τις επικίνδυνες τάξεις του πληθυσμού, περισσότερο απ' ό,τι οι πρόγονοί τους, δύο-τρεις γενιές νωρίτερα. Ζώντας μαζί τους, βιώνει κανείς αρκετά έντονα τη ζωή τους. Προφανώς μένουν κάποια ίχνη που διαρκούν. Περισσότεροι απ' τους μισούς ανθρώπους που γνώρισα τα χρόνια αυτά, πέρασαν μία ή και περισσότερες φορές απ' τις φυλακές διαφόρων χωρών, πολλοί αναμφίβολα γιά πολιτικούς λόγους, αλλά επίσης ένας μεγαλύτερος αριθμός γιά πλημμελήματα ή κακουργήματα του κοινού ποινικού δικαίου. Γνώρισα, λοιπόν, κυρίως τους επαναστάτες και τους φτωχούς. Είδα γύρω μου πλήθος ατόμων που πέθαναν νέοι και όχι πάντα από αυτοπτονία, που ήταν τότε συχνή. Σ' αυτό το ξήτημα του βίαιου θανάτου παρατηρώ, χωρίς να μπορώ να δώσω μιάν απόλυτα λογική εξήγηση του φαινομένου, ότι, μ' εξαίρεση βεβαίως τις στρατιωτικές επιχειρήσεις, ο αριθμός των σκοτωμένων από σφαίρες φίλων μου αποτελεί ένα ποσοστό τελείως ασυνήθιστο.

Οι μεμονωμένες εκδηλώσεις μας, κατά τα πρώτα χρόνια, παραμένοντας σπάνιες και βραχύβιες, αποσκο-

πούσαν να είναι εντελώς απαράδεκτες, στην αρχή, κυρίως λόγω της μορφής τους και αργότερα εμβαθύνοντας, κυρίως λόγω του περιεχομένου τους. Δεν έγιναν αποδεκτές. «Η καταστροφή υπήρξε η Βεατρίκη μου», έγραψε ο **Μαλλαριμέ**, ο οποίος υπήρξε και ο ίδιος οδηγός κάποιων άλλων σε αρκετά επικίνδυνες εξερευνήσεις. Γιά όποιον ασχολείται αποκλειστικά με το να κάνει παρόμιες ιστορικές περιδιαβάσεις και επομένως αρνείται οπουδήποτε αλλού την υφιστάμενη εργασία, είναι σίγουρο ότι πρέπει να ξέρει να στηρίζεται στα πόδια του. Θα πραγματευτώ περαιτέρω το ζήτημα μ' έναν τρόπο αρκετά λεπτομερή. Περιοριζόμενος εδώ να εκθέσω το ζήτημα όσο το δυνατόν πιο γενικά, θα πω ότι επεδίωξα πάντα να δίνω την αρδιοτείτη εντύπωση ότι διέθετα σπουδαία διανοητικά, ακόμα και καλλιτεχνικά, προσόντα τα οποία όμως προτίμησα να στερήσω απ' την εποχή μου, που δεν μου φαινόταν άξια της χρήσης τους. Πάντα βρίσκονταν άνθρωποι που θλίβονταν γιά την απουσία μου και, παραδόξως, με βοηθούσαν να τη διατηρήσω. Αυτό δεν μπόρεσα να το καταφέρω παρά μόνον επειδή ποτέ δεν έσπευσα προς αναζήτηση κάποιου, οπουδήποτε. Ο περίγυρός μου δεν αποτελείτο παρά μόνον από εκείνους που ήρθαν μόνοι τους και ήξεραν να γίνονται αποδεκτοί. Δεν ξέρω αν έστω και ένας τόλμησε να φερθεί όπως εγώ, την εποχή εκείνη. Οφείλω επίσης να παραδεχθώ ότι η αποσάθρωση όλων των υφιστάμενων συνθηκών εμφανίστηκε ακριβώς την ίδια στιγμή, λες γιά να δικαιώσει την ιδιαίτερη τρέλα μου.

Οφείλω να παραδεχθώ παρομοίως, επειδή τίποτα δεν μπορεί να παραμείνει εντελώς αναλλοίωτο στο διάβα του χρόνου, ότι ύστερα από καμιά εικοσαριά χρόνια

ή και λίγο περισσότερο, μιά προχωρημένη μερίδα ενός εξειδικευμένου κοινού φάνηκε ν' αρχίζει να μην απορρίπτει πλέον εντελώς την ιδέα ότι μπορούσα κάλλιστα να διαθέτω πολλά αληθινά ταλέντα, αξιοσημείωτα κυρίως σε σύγκριση με τη μεγάλη φτώχεια των ευρημάτων και των αναμασημάτων που είχαν επί μακρόν πιστέψει ότι όφειλαν να θαυμάζουν και παρά το γεγονός ότι η μόνη ορατή χρήση των χαρισμάτων μου οφείλει να θεωρηθεί τελείως ολέθρια. Και τότε, εγώ ήμουν φυσικά που αρνήθηκα, με κάθε τρόπο, να δεχθώ ν' αναγνωρίσω την ύπαρξη των ανθρώπων αυτών, οι οποίοι άρχιζαν, γιά να το πω έτσι, ν' αναγνωρίζουν κάτι δικό μου. Είναι αλήθεια πως δεν ήταν έτοιμοι ν' αποδεχθούν τα πάντα και πάντοτε έλεγα ευθέως ότι θα έπρεπε ν' αποδεχθούν ή όλα ή τίποτα, θέτοντας έτσι οριστικά τον εαυτό μου στο απυρόβλητο των ενδεχομένων συγκατανεύσεων τους. Σ' ότι αφορά την κοινωνία, οι προτιμήσεις και οι ιδέες μου δεν άλλαξαν, παραμένοντας οι πλέον αντίθετες με ό,τι εκείνη ήταν καθώς και με ό,τι ανάγγελε ότι ήθελε να γίνει.

Η λεοπάρδαλη πεθαίνει με τις κηλίδες της και εγώ ποτέ δεν διανοήθηκα ούτε πίστεψα ότι ήμουν ικανός να βελτιωθώ. Δεν διεκδίκησα αληθινά κανενός είδους αρετή, εκτός ίσως απ' τη σκέψη ότι μόνο κάποια εγκλήματα ενός νέου είδους, που σύγουρα δεν είχαμε ακούσει να αναφέρονται στο παρελθόν, θα μπορούσαν να είναι αντάξια μου, και απ' τη σκέψη ότι δεν έχω αλλάξει, έπειτα από ένα τόσο κακό ξεκίνημα. Σε μιά κρίσιμη στιγμή των ταραχών της Σφενδόνης⁶, ο Γκοντί, ο οποίος τό-

6. ΣτΕ. Ταραχές που συγκλόνισαν τη Γαλλία και ιδίως το Παρί-

σο σπουδαία δείγματα των ικανοτήτων του επέδειξε στο χειρισμό των ανθρωπίνων υποθέσεων και κυρίως στον αγαπημένο του ρόλο του διασαλευτή της δημόσιας τάξης, αυτοσχεδίασε επιτυχώς ενώπιον του Κοινοβουλίου του Παρισιού, δίνοντας μιάν όμορφη παράθεση, που απέδωσε σ' έναν αρχαίο συγγραφέα, του οποίου το όνομα μάταια αναζήτησαν όλοι, αλλά, που ταίριαζε καλύτερα στο δικό του πανηγυρικό: «*In difficillimis Reipublicae temporibus, urbem non deserui; in prosperis nihil de publico delibavi; in desperatis, nihil timui*». Την μεταφράζει ο ίδιος έτσι: «Στους χαλεπούς και φοιτηρούς, ποτέ δεν εγκατέλειψα την πόλη, στους αίσιους, ποτέ δεν επωφελήθηκα και στους ζοφερούς, δεν φοβήθηκα τίποτα».

σι. Καλύπτουν μιά περίοδο που συμπίπτει με την ενηλικίωση του Λουδοβίκου ΙΔ' και την αντιβασιλεία της Άννας της Αυστριακής (1648-1653). Στην ουσία, επρόκειτο γιά πραγματικό εμφύλιο σπαραγμό ανάμεσα στην αυλική μερίδα υπό τον Μαζαρίνο και τους ευγενείς και το Κοινοβούλιο υπό τον πρίγκηπα Κοντέ. Πήραν το όνομά τους απ' τις σφενδόνες που χρησιμοποιούσαν τα παιδιά, στους δρόμους του Παρισιού, κατά των βασιλικών τοξιτών.

II

«Αυτά συνέβησαν τον χειμώνα και έτσι τελείωσε ο δεύτερος χρόνος του πολέμου τον οποίο κατέγραψε ο Θουκίδης».

Θουκυδίδης
Πελοποννησιακός Πόλεμος⁷.

Στη συνοικία της απωλείας όπου κατέφυγε η νιότη μου, λες γιά να ολοκληρώσει την εκπαίδευσή της, θα έλεγε κανείς ότι είχαν δώσει ραντεβού οι οιωνοί μιάς επικείμενης κατάρρευσης του όλου οικοδομήματος του πολιτισμού. Εκεί βρίσκονταν μόνιμα άνθρωποι που δεν θα μπορούσαν να προσδιοριστούν παρά μόνο αρνητικά, για τον απλούστατο λόγο ότι δεν είχαν κάποιο επάγγελμα, δεν ακολουθούσαν κάποιες σπουδές και δεν ασκούσαν κάποια καλλιτεχνική δραστηριότητα. Πολλοί απ' αυτούς είχαν πάρει μέρος στους πρόσφατους πολέμους, σε πολλούς στρατούς που είχαν διεκδικήσει την ήπειρο: τον Γερμανικό, τον Γαλλικό, τον Ρωσικό, τον Αμερικανικό, τους δύο Ισπανικούς στρατούς και σε πολλούς άλλους. Οι υπόλοιποι, όντας πέντε ή έξι χρόνια νεώτεροι, είχαν έλθει εκεί κατευθείαν, διότι η ιδέα της οικογένειας είχε αρχίσει ν' αποσυντίθεται, όπως και όλες οι άλλες. Κανένα παραδεδεγμένο δόγμα δεν ήταν δυνατόν

7. ΣτΕ. Βιβλίο Β', 70, 5.

να χαλιναγωγήσει την συμπεριφορά οποιουδήποτε και, ακόμα λιγότερο, να προσφέρει στην ύπαρξή του κάποιον απατηλό σκοπό. Διάφορες στιγμαίες πρακτικές ήταν πάντα πρόθυμες να εκθέσουν, στο φως του προφανούς, την ατάραχη υπεράσπισή τους. Ο μηδενισμός αποφασίζει, χωρίς δισταγμό, να ηθικολογήσει, όταν διεγείρεται απ' την ιδέα της αυτοδικαίωσής του: κάποιος λήστευε τράπεζες και περηφανευόταν ότι δεν λήστευε τους φτωχούς, ενώ κάποιος άλλος δεν είχε ποτέ σκοτώσει αν δεν ήταν οργισμένος. Παρόλη την ευγλωττία που διέθετα, ήταν οι πιό απρόβλεπτοι άνθρωποι, απ' τη μιά στιγμή στην άλλη και ενίστε, αρκετά επικίνδυνοι. Το γεγονός ότι πέρασα από έναν τέτοιο χώρο, μου επέτρεψε να πω, κάποιες φορές, στη συνέχεια, με την ίδια περηφάνεια όπως ο δημιαγωγός στους *Ιππής* του Αριστοφάνη: «Κι εγώ επίσης μεγάλωσα στους δρόμους».

Πάνω απ' όλα, όμως, η μοντέρνα ποίηση των εκατό τελευταίων χρόνων ήταν εκείνη που μας είχε οδηγήσει εκεί. Ήμαστε κάποιοι που σκεπτόμαστε ότι έπρεπε να υλοποιήσουμε το πρόγραμμά της και, σε κάθε περίπτωση, να μην κάνουμε τίποτα άλλο. Μερικές φορές προκάλεσε έκπληξη, για να πω την αλήθεια μόνο μετά από μιά εξαιρετικά πρόσφατη χρονολογία, η ανακάλυψη της ατμόσφαιρας του μίσους και της κατάρας η οποία διαρκώς με περιέβαλε και που, δύσος ήταν δυνατόν, με σκέπασε. Ορισμένοι πιστεύουν πως αυτό οφείλεται στη σημαντική ευθύνη, η οποία συχνά μου έχει αποδοθεί, ως προς την υποκίνηση ή ακόμα και την καθοδήγηση της εξέγερσης του Μαΐου του 1968. Νομίζω μάλλον ότι όσα έκανα το 1952 ήταν εκείνα που μισήθηκαν επί τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα. Μιά οργισμένη βασίλισσα της

Γαλλίας⁸ υπενθύμιζε σε κάποιους απ' τους πλέον ανυπότακτους υπηκόους της: «Το να φαντάζεσαι ότι μπορείς να εξεγερθείς είναι ήδη εξέγερση».

Αυτό ακριβώς συνέβη. Κάποιος άλλος⁹ προγενέστερος καταφρονητής του κόσμου που έλεγε ότι είχε διατελέσει βασιλιάς στην Ιερουσαλήμ, είχε προσεγγίσει τον πυρήνα του προβλήματος με τα εξής ακριβώς λόγια: Το πνεύμα περιπλανιέται σ' όλες τις κατευθύνσεις ακατάπαυστα/ και στον εαυτό του επιστρέφει/ Όλες οι επαναστάσεις¹⁰ στην ιστορία χύνονται/ και η ιστορία ποτέ δεν ξεχειλίζει/ Στον τόπο απ' όπου οι επαναστάσεις ξεκίνησαν, εκεί επιστρέφουνε γιά να κυλήσουνε και πάλι.

Πάντα υπήρχαν καλλιτέχνες ή ποιητές ικανοί να ζουν μέσα στη βία. Ο ανυπόμονος **Μάρλοου**¹¹ πέθανε με το μαχαίρι στο χέρι, εριζοντας γιά κάποιο λογαριασμό. Είναι εν γένει παραδεκτό ότι ο **Σαιξπηρ** είχε κατά νου

8. ΣτΕ. Η Άννα η Αυστριακή.

9. ΣτΕ. Πρόκειται γιά τον Σολομώντα, τον υιό του Δαυίδ («Εγώ ο Εκκλησιαστής υπήρξα βασιλιάς του Ισραήλ στην Ιερουσαλήμ») (Εκκλησιαστής, Α', 12, σ. 15, μετάφραση Αλεξάνδρου Ίσαρη, εκδόσεις Ολκός).

10. ΣτΕ Μετεστραμμένο κομμάτι απ' τον *Εκκλησιαστή*: «Ο άνεμος περιπλανιέται σ' όλες τις κατευθύνσεις ακατάπαυστα/ και στον εαυτό του επιστρέφει/ Όλοι οι ποταμοί στη θάλασσα χύνονται/ κι η θάλασσα ποτέ δεν ξεχειλίζει/ Στον τόπο όπου οι ποταμοί ξεκίνησαν εκεί επιστρέφουνε γιά να κυλήσουνε και πάλι». (Εκκλησιαστής Α', 6, 7, μετάφραση Νίκος Β. Αλεξίου).

11. ΣτΕ. Δολοφονήθηκε κατά τη διάρκεια συμπλοκής που υποκινήθηκε προβοκατόρικα από χαφιέδες της αστυνομίας σ' ένα καπηλειό.

τον θάνατο του ανταγωνιστή του, όταν σκαρφίστηκε, χωρίς να φοβάται ότι θα κατηγορηθεί για κακοήθεια, αυτό το ευφυολόγγημα στο Ὁπως Σας Αρέσει: «Αυτό 'ναι θάνατος μεγαλύτερος κι από μεγάλο λογαριασμό σε μικρό μαγαζί»¹². Το φαινόμενο που ήταν εντελώς νέο εκείνη την εποχή και το οποίο φυσικά άφησε κάποια ίχνη, έγκειτο στο ότι η μόνη αποδεκτή απ' όλους μας αρχή ήταν ακριβώς ότι δεν μπορούσε πλέον να υπάρξει ποίηση ή τέχνη και ότι κάτι καλύτερο έπρεπε να βρεθεί.

Είχαμε αρκετά σημεία ομοιότητας μ' εκείνους τους άλλους ζηλωτές του «ζην επικινδύνως», οι οποίοι είχαν περάσει την ζωή τους, ακριβώς πεντακόσια χρόνια πριν από μας, στην ίδια πόλη και την ίδια όχθη του ποταμού. Προφανώς δεν μπορώ να συγκριθώ με κάποιον ο οποίος άσκησε τόσο επιδέξια την τέχνη του όπως ο **Φρανσουά Βιγιόν** και δεν είχα επίσης εμπλακεί τόσο αθεράπευτα όπως αυτός σε οργανωμένες εγκληματικές ενέργειες και, εξάλλου, δεν είχα ακολουθήσει τόσο καλές Πανεπιστημιακές σπουδές όπως εκείνος. Ωστόσο, ανάμεσα στους φίλους μου ήταν και εκείνος ο «ευγενής άνδρας»¹³ που υπήρξε το ακριβές αντίστοιχο του Ρενιέ ντε

12. ΣτΕ. Πράξη Γ', Σκηνή 3 (σ. 83, απόδοση Βασιλη Ρώτα, εκδόσεις Επικαιρότητα). Η όλη φράση έχει ως εξής:

ΑΣΗΜΟΠΕΤΡΑΣ: «Όταν ο άλλος δεν νιώθει την ποιητική σου φλέβα, ούτε οι στίχοι σου βρίσκουν ανταπόκριση στην πρόθυμη παιδούλα την αντίληψη, αυτό 'ναι θάνατος μεγαλύτερος κι από μεγάλο λογαριασμό σε μικρό μαγαζί». (Δηλαδή, από φουσκωμένο λογαριασμό σε χαμαιτυπείο-ΣτΕ). Ο Σαΐζπηρ υπονοεί εδώ τα πικρόχολα σχόλια που γράφτηκαν γιά τον Μάρλοου μετά τη δολοφονία του.

13. ΣτΕ. Ο Γκιλέν ντε Μαρμπέ.

Μοντινύ¹⁴, καθώς επίσης και πολλοί άλλοι εξεγερμένοι, προορισμένοι να έχουν άσχημο τέλος και ήταν και τα θέλγητρα και η λάμψη που διέθεταν εκείνες οι μικρές, παραστρατημένες αλάνισσες που τόσο καλή συντροφιά μας κρατούσαν στα καπηλειά και που δεν ήταν δυνατόν να ζουν πολύ διαφορετικά απ' τα κορίτσια που κάποιοι άλλοι είχαν γνωρίσει με τα ονόματα Μαριόν Λ' Ιντόλ ή Κατρίν, Μπιετρί και Μπελέ¹⁵. Θα μιλήσω γι αυτό που ήμασταν τότε, θα το εκφράσω στην αργκό των συνενόχων του Βιγιόν, η οποία, εδώ και πολύ καιρό, φυσικά, δεν είναι μιά ακόμα απαραβίαστη μυστική διάλεκτος. Αντίθετα, είναι εν γένει προσιτή στους καλά πληροφορημένους ανθρώπους. Έτσι, όμως, θα θέσω την αναπόφευκτη εγκληματολογική διάσταση σε κάποια καθησυχαστική φιλολογική απόσταση.

«Εκεί συνάντησα κάποια κεφάλια που ο δήμιος εποφθαλμιούσε: κεφάλια κλεφτών και φονιάδων. Ήταν συνένοχοι και σύντροφοι στο έγκλημα, γιά τους οποίους θα μπορούσες να είσαι περήφανος, αφού όταν έπρεπε να προσφύγουν στη βία ήταν αδίστακτοι. Συχνά συλλαμβάνονταν απ' τους μπάτσους, ήταν όμως καλοί στο να παιριστάνουν τις «παρθένες» κι έτσι να τους εξαπατούν. Εκεί είναι που μπήκα στα «κόλπα», τα έμαθα τόσο καλά ώστε ακόμα κι εδώ, προτιμώ να κάνω την «πάπια» σε τέτοια ζητήματα. Η βία και οι ηδονές μας είναι παρελθόν. Ωστόσο θυμάμαι έντονα τους απένταρους συ-

14. ΣτΕ. Φίλος και σύντροφος του Βιγιόν. Κακοποιός. Κατέληξε στην αγχόνη.

15. ΣτΕ. Συντρόφισσες του Βιγιόν στις κραιπάλες.

ντρόφους μου που τόσο καλά είχαν «πιάσει» τον απατηλό αυτό κόσμο: όταν βρισκόμαστε στο βουνό¹⁶, στο Παρίσι, καθώς έπεφτε η νύχτα».

Μπορώ να καυχιέμαι ότι ως προς αυτά δεν ξέχασα, αλλά ούτε και διδάχθηκα τίποτα. Ήταν οι παγωμένοι δρόμοι και το χιόνι και το πλημμυρισμένο ποτάμι: «Στη μέση του κρεββατιού/ το ποτάμι είναι βαθύ». Ήταν οι μαθήτριες που είχαν παρατήσει το σχολείο, με τα περήφανα μάτια και τα γλυκά τους χεΐλη, οι συχνές έρευνες της αστυνομίας, το βουητό του καταρράκτη του χρόνου. «Ποτέ δεν θα ξαναπιούμε τόσο νέοι».

Μπορεί να πει κανείς ότι αγάπησα πάντα ξένες. Ήταν απ' την Ουγγαρία και την Ισπανία, την Κίνα και την Γερμανία, την Ρωσία και την Ιταλία, αυτές που με χαρές γέμισαν τη νιότη μου. Κι αργότερα, όταν είχα ήδη άσπρα μαλλιά, έχασα και την λίγη λογική που, η μακρά προείδη του χρόνου, είχε ίσως με μεγάλη δυσκολία κατορθώσει να μου δώσει, για χάρη ενός κοριτσιού απ' την Κόρντοβα. Ο **Ομάρ Χαγιάμ**, έχοντας αναλώσει πολλή σκέψη σ' αυτό, έφθασε να παραδεχθεί:

«Τα είδωλα, στ' αλήθεια, που αγάπησα μιά ζωή/ στα μάτια τ' ανθρώπινα μ' έριξαν πολύ/ Τη δόξα μου την έπνιξα σε μιά κούπα ρηχή/ γιά ένα τραγούδι πουλησα δνομά και τιμή».

Ποιός θα μπορούσε να νιώσει καλύτερα από μένα την ορθότητα αυτής της παρατήρησης; Όμως, επίσης,

16. ΣτΕ. Το Σαιν Ζενεβιέβ.

ποιός περιφρόνησε όπως εγώ όλες τις τιμές της εποχής μου καθώς και την υπόληψη που χάριζε; Η αρχή αυτού του ταξιδιού εμπεριείχε ήδη την συνέχεια.

Αυτά συνέβησαν μεταξύ φθινοπώρου του 1952 και άνοιξης του 1953 στο Παρίσι, νότια του Σηκουάνα και βόρεια της οδού Βοξιράδ, ανατολικά της διασταύρωσης ντε λα Κρουά Ρους και δεξιά της οδού Ντωφίν. Ο **Αρχίλοχος** έγραψε: «Τρέχα και ξανατρέχα και των κοίλων των κρασοβάρελων τα πώματα τράβα/ Γέμισε γρήγορα γιοματάρι κοκκινέλι/ γιατί ξεμέθυστοι τη σκοπιά τουτη να φυλάξουμε δεν θα μπορέσουμε».

Μεταξύ των οδών ντυ Φουρ και ντε Μπυσί, όπου η νιότη μας χάθηκε οριστικά, πίνοντας μερικά ποτήρια, μπορούσε κανείς να αισθανθεί με σιγουριά ότι ποτέ δεν θα κάναμε τίποτα καλύτερο.

III

«Έχω παρατηρήσει ότι η πλειονότητα όσων άφησαν απομνημονεύματα, δεν έδειξε ξεκάθαρα τις κακές πράξεις ή κλίσεις της, παρά μόνον όταν συμπτωματικά τις εκλαμβάνει ως επιτεύγματα ή αγαθά ένστικτα, πράγμα που συνέβηκε μερικές φορές».

*Αλέξις ντε Τοκβίλ
Αναμνήσεις*

Μετά τις περιστάσεις που μόλις μνημόνευσα, αυτό που χωρίς καμιά απολύτως αμφιβολία σημάδεψε όλη τη ζωή μου ήταν η συνήθεια του πιοτού που γρήγορα απέκτησα. Τα κρασιά, τα αλκοολούχα και οι μπύρες, οι στιγμές που κάποια απ' αυτά έγιναν απαραίτητα και οι στιγμές που επέστρεφαν, σκιαγραφούν την βασική πορεία καθώς και τους μαιάνδρους των ημερών, των εβδομάδων και των ετών. Δύο ή τρία ακόμα πάθη, γιά τα οποία θα μιλήσω στη συνέχεια, κατελάμβαναν σχεδόν αδιαλείπτως ένα μεγάλο μέρος της ζωής αυτής. Άλλα το πιοτό ήταν το πιό σταθερό και πάντα παρόν πάθος. Απ' τα λιγοστά πράγματα που μου άρεσαν και που ήξερα να κάνω καλά, αυτό που ήξερα να κάνω καλύτερα ήταν να πίνω. Αν και διάβασα πολύ, ήπια ακόμα περισσότερο. Έγραψα πολύ λιγότερο απ' τους περισσότερους ανθρώπους που γράφουν, αλλά ήπια πολύ περισσότερο απ' τους περισσότερους ανθρώπους που πίνουν. Μπορώ να

λογαριάζω τον εαυτό μου μεταξύ εκείνων γιά τους οποίους ο **Μπαλτάσαρ Γκραθιάν**, αναφερόμενος σε μιά ελίτ ευδιάκριτη μόνον ανάμεσα στους Γερμανούς – αλλά, εν προκειμένω, αδικώντας υπερβολικά τους Γάλλους, όπως νομίζω ότι έχω ήδη δείξει – θα έλεγε: «Υπάρχουν κάποιοι που μέθυσαν μόνο μιά φορά, αλλά αυτό κράτησε γιά όλη τους τη ζωή».

Εξάλλου, εκπλήσσομαι λιγάκι, εγώ ο οποίος τόσο συχνά έπρεπε να διαβάζω τις πιό υπερβολικές συκοφαντίες και άδικες κριτικές γιά το άτομό μου, με την διαπίστωση ότι κάπου τριάντα ή και περισσότερα χρόνια πέρασαν χωρίς κάποιος, που με αντιπαθούσε, να χρησιμοποιήσει ως επιχείρημα την μέθη μου, έστω και υπανικτικά, ενάντια στις σκανδαλώδεις ιδέες μου, με μιά μόνο, καθυστερημένη άλλωστε, εξαίρεση ενός κειμένου κάποιων νεαρών τοξικομανών στην Αγγλία οι οποίοι, γύρω στο 1980, ισχυρίζονταν ότι είχα αποβλακωθεί απ' το αλκοόλ και ότι, επομένως, είχα πάψει να είμαι επικύndυνος. Ποτέ δεν διανοήθηκα, ούτε γιά μιά στιγμή, ν' αποκρύψω αυτή την αιμφιλεγόμενη ίσως πλευρά της προσωπικότητάς μου γιά την οποία δεν αιμφέβαλε κανένας απ' όσους με συνάντησαν περισσότερες από μία ή δύο φορές. Επιπλέον, μπορώ να παρατηρήσω, ότι σε κάθε περίπτωση, μου άρκεσαν ελάχιστες μέρες γιά να εκτιμήθω δεόντως, στη Βενετία, όπως και στο Καντίθ, στο Αμβούργο, όπως και στη Λισσαβώνα, από ανθρώπους που γνώρισα απλώς και μόνο επειδή συχνάζαμε σε κάποια συγκεκριμένα καφέ.

Αρχικά, αγάπησα, όπως όλος ο κόσμος, την αίσθηση της ελαιφράς μέθης, στη συνέχεια, αγάπησα, πολύ σύ-

ντομα, αυτό που βρίσκεται πέρα απ' το άγριο μεθύσι, όταν έχεις ήδη ξεπεράσει το στάδιο αυτό: μιά μεγαλειώδης και φοβερή γαλήνη, η αληθινή αίσθηση του περάσματος του χρόνου. Τις πρώτες δεκαετίες, αν και άφεσα ίσως να εμφανιστούν ελαφρά σημάδια, μία ή δύο φορές την εβδομάδα, είναι γεγονός πως ήμουν συνεχώς μεθυσμένος γιά περιόδους αρκετών μηνών και, επιπλέον, έπινα πολύ και όλο τον υπόλοιπο καιρό.

Μιά αίσθηση αταξίας στην μεγάλη ποικιλία των άδειων μπουκαλιών, επιδέχεται, ωστόσο, μιά εκ των υστέρων ταξινόμηση. Καταρχήν, μπορώ να κάνω μιά διάκριση ανάμεσα στα ποτά που ήπια στις χώρες καταγωγής τους και σ' εκείνα που ήπια στο Παρίσι. Στα μέσα του αιώνα όμως, μπορούσε κανείς να βρεί να πιεί τα πάντα στο Παρίσι. Σε σχέση με τους χώρους όπου έπινα, μπορούμε να κάνουμε απλώς μιά διάκριση ανάμεσα σ' αυτά που έπινα σπίτι μου ή σε σπίτια φίλων, ή σε καφέ, κάβες, μπάρ, ρεστωράν ή στους δρόμους και, συγκεκριμένα, στα πεζοδρόμια διαφόρων καφέ. Οι ώρες και οι εναλλασσόμενες συνθήκες τους παῖζουν πάντα έναν καθοριστικό ρόλο στην αναγκαία ανανέωση των στιγμών μας ιραπάλης και η κάθε μιά μεταφέρει την ανάλογη προτίμησή της γιά τις δυνατότητες που προσφέρονται. Υπάρχει αυτό που πίνεται το πρωί και γιά μεγάλο διάστημα ήταν η στιγμή της μπύρας. Στο *Rue de la sardine*¹⁷, ένα πρόσωπο το οποίο φαίνεται ότι είναι γνώστης της μέθης, ομολογεί ότι «δεν υπάρχει τίποτα καλύτερο απ'

17. ΣτΕ. Πρόκειται γιά το γνωστό έργο του Τζων Στάιμπεκ, *O Δρόμος με τις Φάμπρικες*, που έχει μεταφραστεί στα γαλλικά με τίτλο, *H οδός της σαρδέλας*. (Τίτλος πρωτότυπου, Cannery Row).

τη μπύρα το πρωί». Συχνά, όμως, με το που ξύπναγα, χρειαζόμουνα και Ρώσικη βότκα. Υπάρχει ακόμα αυτό που πίνεται στο γεύμα και κατά το διάστημα ανάμεσα στα γεύματα. Υπάρχει το κρασί της νύχτας και τα αλκοολούχα της και μετά απ' αυτά η μπύρα είναι ακόμα αρκετά ευχάριστη, επειδή τότε σε διψάει ξανά. Υπάρχει αυτό που πίνεται στο τέλος της νύχτας την στιγμή που η μέρα ξαναρχίζει. Γίνεται αντιληπτό ότι όλα αυτά μου άφησαν ελάχιστο χρόνο για να γράψω και έτσι ακριβώς πρέπει να γίνεται: το γράψιμο πρέπει να είναι σπάνιο, αφού πρέπει να έχει πιεί κανείς για πολύ πριν βρεί το εξαιρετικό.

Περιπλανήθηκα πολύ σε πολλές μεγάλες πόλεις της Ευρώπης και εκτίμησα ο, τιδήποτε άξιζε. Ο κατάλογος ως προς αυτό το ζήτημα θα μπορούσε να είναι τεράστιος. Υπήρχαν οι μπύρες της Αγγλίας, όπου η δυνατή και η ελαφριά αναμειγνύονταν σε πίντες και τα μεγάλα ποτήρια μπύρας του Μονάχου και οι Ιολανδικές και η πιο κλασσική, η τσέχικη μπύρα Πίλσεν και το αξιοθαύμαστο μπαρόκ στυλ της Γκέζε, στα περίχωρα των Βρυξελλών, όταν είχε την ξεχωριστή σε κάθε μπυραρία γεύση της και δεν μπορούσε να μεταφερθεί μακριά. Υπήρχαν τα αποστάγματα φρούτων της Αλσατίας, το ρούμι της Τζαμάικα, τα ποντς, το ακβαβίτ¹⁸ του Ααλμπόργκ¹⁹ και η γκράπα²⁰ του Τορίνο, το κονιάκ, τα κοκτέηλ και το ανυπέρβλητο μεσκάλ του Μεξικού. Υπήρχαν όλα τα

18. ΣτΕ. Σκανδιναβικό σναπ, παραγόμενο από πατάτες ή δημητριακά και αρωματισμένο με σπόρους και βότανα.

19. ΣτΕ. Λιμάνι της Δανίας.

20. ΣτΕ. Αλκοολούχο που θυμίζει σούζο.

κρασιά της Γαλλίας, πιό ωραιά εκείνα της Βουργουνδίας· υπήρχαν τα κρασιά της Ιταλίας και, υπεράνω όλων, το Μπαρόλο της Λάνγκε, τα Κιάντι της Τοσκάνης· υπήρχαν τα κρασιά της Ισπανίας, το Ριόχα της Παλιάς Καστίλλης ή το Χουμίλα της Μουρθίας.

Θα είχα αποκτήσει ελάχιστες αρρώστειες, αν το αλκοόλ δεν μου είχε προκαλέσει, στην πορεία, αρκετές: από αϋπνία και ιλίγγους μέχρι αρθρίτιδα. «Όμορφο σαν τα τρεμάμενα χέρια του αλκοολικού»²¹, είπε ο **Λωτρεαμόν**. Υπάρχουν πρωινά συνταρακτικά, αλλά δύσκολα.

«Καλύτερα να κρύβει κανείς την παλαβομάρα του, αυτό όμως είναι δύσκολο στην κραυπάλη και την μέθη», συλλογιζόταν ο Ηράκλειτος. Ο **Μακιαβέλλι**, ωστόσο, έγραφε στον **Φραντσέσκο Βετόρι**: «Αν διάβαζε κανείς τις επιστολές μας... θα πίστευε ότι είμαστε σοβαροί άνθρωποι, αφοσιωμένοι ολοκληρωτικά σε υψηλά πράγματα, ότι οι καρδιές μας δεν μπορούν να συλλάβουν καμιά σκέψη που να μην φαίνεται έντιμη και σπουδαία. Στη συνέχεια, όμως, γυρνώντας σελίδα, αυτοί οι ίδιοι άνθρωποι θα του φαίνονταν ελαφρόμυαλοι, ασταθείς, ακόλαστοι, ολοκληρωτικά αφοσιωμένοι σε ματαιότητες. Και αν κάποιος κρίνει αυτόν τον τρόπο ζωής αναξιοπρεπή, εγώ τον θεωρώ αξιέπαινο, διότι μιμούμαστε την φύση που αλλάζει διαρκώς». Ο **Βωβενάργκ** διετύπωσε έναν κανόνα πολύ λησμονημένο: «Γιά ν' αποφανθούμε ότι ένας συγγραφέας αντιφάσκει, θα πρέπει να είναι αδύνατον να συμφιλιωθούν οι αντικρουόμενες απόψεις του».

21. ΣτΕ. Λωτρεαμόν, *Ta Ασματα του Μαλντορό* (Άσμα V, σ. 133, μετάφραση Γιάννης Ευαγγελίδης, εκδόσεις ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ).

Ορισμένοι απ' τους λόγους γιά τους οποίους πίνω είναι εξάλλου σεβαστοί. Όπως ο **Λι Πο**, μπορώ όντως να διακηρύξω αυτή την ευγενή ευχαρίστηση: «Τριάντα ολόκληρα χρόνια έκρυβα την φήμη μου στα καπηλειά».

Τα περισσότερα κρασιά, όλα σχεδόν τα οινοπνευματώδη και όλες οι μπύρες που μνημόνευσα εδώ, έχουν σήμερα χάσει εντελώς την γεύση τους, κατ' αρχήν, στην παγκόσμια αγορά και έπειτα τοπικά, με την ανάπτυξη της βιομηχανίας, καθώς επίσης και με την κίνηση της εξαφάνισης ή οικονομικής αναμόρφωσης των κοινωνικών τάξεων, οι οποίες είχαν επί μακρόν παραμείνει ανεξάρτητες απ' τη μεγάλη βιομηχανική παραγωγή, όπως επίσης και απ' το παιχνίδι των διαφόρων κρατικών διακανονισμών που τώρα απαγορεύουν ουσιαστικά ο, τιδήποτε δεν παράγεται βιομηχανικά. Τα μπουκάλια, γιά να συνεχίσουν να πωλούνται, έχουν διατηρήσει πιστά την ετικέττα τους και η ακρίβεια αυτή παρέχει την διαβεβαίωση ότι μπορεί κανείς να τα φωτογραφήσει όπως ακριβώς ήταν, όχι όμως και να τα πιεί.

Ούτε εγώ ούτε οι άνθρωποι που έχουν πιεί μαζί μου, αισθανθήκαμε, οποιαδήποτε στιγμή, ενοχλημένοι απ' τις υπερβολές μας. «Στο συμπόσιο της ζωής», υψηλοί συνδαιτημόνες, τουλάχιστον εκεί, καθόμασταν δίχως έστω και μιά στιγμή να σκεφτούμε ότι όλα όσα πίναμε τόσο σπάταλα, δεν θ' αντικαθίσταντο κατόπιν γιά εκείνους που θα έρχονταν μετά από μας. Μέσα στο μεθύσι, κανείς δεν φαντάστηκε ποτέ ότι θα μπορούσε να δεί τα ποτά να εξαφανίζονται απ' τον κόσμο πριν απ' τον πότη.

IV

«Είναι αλήθεια ότι ο Ιούλιος Καίσαρ κατέγραψε ο ίδιος τ'
ανδραγαθήματά του: η σεμνότητα όμως του ήρωα αυτού,
συμβαδίζει με την αξία του, όπως φαίνεται στα σχόλιά του.
φαίνεται μάλιστα ότι καταπιάστηκε με το έργο αυτό, μό-
νο και μόνο γιά ν' αποκλείσει κάθε πιθανότητα να επιχρα-
τήσει στους μελλοντικούς αιώνες η κολακεία ως προς την
ιστορία του».

Μπαλτάσαρ Γκραθιάν
O Παγκόσμιος Ανθρωπος.

Γνώρισα, λοιπόν, αρκετά καλά τον κόσμο, την ιστο-
ρία και την γεωγραφία του, τα σκηνικά του και εκείνους
που τα κατοίκησαν, τις διάφορες πρακτικές τους και, ει-
δικότερα, «τι είναι η ηγεμονία, πόσες μορφές έχει, πως
κατακτιέται, πως διατηρείται και πως χάνεται»²².

Δεν χρειάστηκε να ταξιδέψω πολύ μακριά, θεώρη-
σα όμως τα πράγματα σε βάθος, αποδίδοντάς τους κά-
θε φορά το ακριβές μέτρο των μηνών ή των ετών που
μου φαινόταν να τους αξίζει. Πέρασα το μεγαλύτερο μέ-

22. ΣτΜ. Τα λόγια αυτά αναφέρονται στην επιστολή του Μακια-
βέλλι προς τον Φραντσέσκο Βετόρι, (10 Δεκεμβρίου του 1513), ό-
που εξαγγέλεται η συγγραφή του *Ηγεμόνα*. (Εμπεριέχεται στα 'Ερ-
γα του Μακιαβέλλι, τόμος Β', σ. 389, μετάφραση Τάκης Κονδύλης,
εκδόσεις Κάλβος).

ρος της ζωής μου στο Παρίσι, στο εσωτερικό ακριβώς του τριγώνου που ορίζεται απ' τη συμβολή της οδού Σαιν Ζακ με την οδό Ρουαγιέ Κολάρ, της οδού Σαιν Μαρτέν με την οδό Γκρενετά και της οδού ντι Μπά με την οδό ντε Κομάιγ. Πέρασα όντως τις μέρες και τις νύχτες μου στον περιορισμένο αυτό χώρο καθώς επίσης και στη στενή προβολή που αποτελεί την άμεση προέκτασή του, συχνότερα στην ανατολική πλευρά του και, σπανιότερα, στη βιορειοδυτική.

Ποτέ ή σχεδόν ποτέ, δεν θα είχα εγκαταλείψει αυτή την περιοχή που μου ταίριαζε απόλυτα, αν κάποιες ιστορικές αναγκαιότητες δεν με υποχρέωναν πολλές φορές να φύγω. Γιά σύντομα χρονικά διαστήματα, στη νιότη μου, όταν έπρεπε να διακινδυνεύσω κάποιες σύντομες επιδρομές στο εξωτερικό, με σκοπό να μεταφέρω μακρύτερα την αναταραχή, στη συνέχεια όμως, γιά πολύ μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα, όταν η πόλη είχε πλέον λεηλατηθεί και το είδος της ζωής, που είχα περάσει μέχρι τότε εκεί, είχε ολοκληρωτικά καταστραφεί. Κι αυτό συνέβη απ' το 1970 και μετά.

Πιστεύω ότι η πόλη αυτή ερημάθηκε λίγο νωρίτερα απ' όλες τις άλλες, διότι οι διαρκώς επαναλαμβανόμενες επαναστάσεις της είχαν υπερβολικά ανησυχήσει και σοκάρει τον κόσμο και διότι είχαν όλες, δυστυχώς, αποτύχει. Έτσι λοιπόν τιμωρηθήκαμε τελικά με μιά καταστροφή τόσο πλήρη, όσο εκείνη με την οποία είχαμε απειληθεί νωρίτερα με την Διακήρυξη του Μπράουνσβάικ²³ ή την ομιλία του γιρονδίνου Ινάρ: με σκοπό να

23. ΣτΕ. Ο Δούκας του Μπράουνσβάικ, Μέγας Διδάσκαλος της

ενταφιάσουν τις τόσες επίφοβες μνήμες και το μεγάλο όνομα του Παρισιού. (Ο αχρείος Ινάρ, προεδρεύοντας στην Εθνοσυνέλευση το Μάιο του 1793, είχε το θράσος ν' ανακοινώσει πρόωρα: «Αν, λέω, κατά την διάρκεια των επαναλαμβανομένων αυτών ξεσηκωμών, η εθνική αντιπροσωπεία δεχθεί επίθεση, σας δηλώνω, εν ονόματι ολόκληρης της Γαλλίας, ότι το Παρίσι θα αφανισθεί· σύντομα θα ψάχνετε στις όχθες του Σηκουάνα, γιά να διαπιστώσετε αν υπήρξε κάποτε αυτή η πόλη»).

Όποιος κοιτάζει τις όχθες του Σηκουάνα, βλέπει τους καῦμούς μας: δεν βρίσκει πλέον κανείς εκεί παρά τ' αλαφιασμένα λεφούσια μιάς μυρμηγκιάς μηχανοκίνητων σκλάβων. Ο ιστορικός **Γκισαρντέν**, ο οποίος έζησε το τέλος της ελευθερίας της Φλωρεντίας, σημειώνει στις *Anamnèses* του: «Όλες οι πόλεις, όλα τα κράτη, όλα τα βασίλεια είναι θνητά, κάθε πράγμα, είτε με φυσικό είτε με βίαιο τρόπο, την μιά ή την άλλη μέρα, φτάνει κάποτε στο τέρμα του και πρέπει να τελειώσει. Έτσι, κάποιος πολίτης, ο οποίος βλέπει την πατρίδα του να καταρρέει, δεν θα έπρεπε να θλίβεται τόσο πολύ γιά την δυστυχία της πατρίδας αυτής και γιά την κακοτυχία που την βρήκε αυτή τη φορά, αλλά θα έπρεπε μάλλον να θρηνεί γιά την δική του δυστυχία, διότι στην πόλη συνέ-

Γερμανικής μασονικής Μεγάλης Στοάς, μέλος προηγούμενα της μυστικής εταιρίας των «Ιλλουμινάτων» («Πεφωτισμένων»), έβγαλε μιά Διακήρυξη που καλούσε τους Γάλλους να συμπαραταχθούν με τους βασιλικούς, εναντίον των δημοκρατικών. Επίσης έστειλε σ' όλες τις στοές της Γερμανίας μιά ανακοίνωση η οποία ανέφερε ότι η Στοά έπρεπε να αναστείλει προσωρινά τη λειτουργία της επειδή είχε διαβωθεί από μιά ομάδα ανθρώπων η οποία είχε πραγματοποιήσει τη Γαλλική Επανάσταση.

βη αυτό που έπρεπε να συμβεί ούτως ή άλλως, η αληθινή όμως δυστυχία είναι ότι γεννήθηκε την στιγμή που έμελλε να συμβεί μιά τέτοια καταστροφή».

Θα μπορούσε σχεδόν να πιστέψει κανείς, παρά τις αναρίθμητες προγενέστερες μαρτυρίες της ιστορίας και των τεχνών, ότι ήμουν ο μόνος που αγάπησε το Παρίσι, πρώτα απ' όλα, επειδή δεν είδα κανέναν άλλο ν' αντιδρά, ως προς αυτό το ξήτημα, κατά την αποκρουστική «δεκαετία του 1970». Στη συνέχεια, όμως, έμαθα ότι ο Λουί Σεβαλιέ, ο παλιός ιστορικός του, είχε δημοσιεύσει τότε, χωρίς να προκλήθει ιδιαίτερος θόρυβος για αυτό, την *Δολοφονία του Παρισιού*. Έτσι ήμαστε δύο τουλάχιστον σωστοί άνθρωποι, σ' αυτή την πόλη, την εποχή εκείνη. Δεν θέλησα να παρακολουθήσω περισσότερο αυτόν τον εκχυδαϊσμό του Παρισιού. Γενικότερα, θα πρέπει ν' αποδίδεται ελάχιστη σημασία στην άποψη εκείνων που καταδικάζουν κάτι, χωρίς να έχουν κάνει δι, τι έπρεπε γιά να το εκμηδενίσουν, ή τουλάχιστον, να παραμένουν όσο το δυνατόν περισσότερο ξένοι ως προς αυτό.

Ο Σατωμπριάν υπογράμμισε αρκετά εύστοχα, όπως αποδείχθηκε: «Απ' τους συγχρόνους μου Γάλλους συγγραφείς είμαι ο μόνος του οποίου η ζωή συμφωνεί με τα έργα του». Εν πάσῃ περιπτώσει, εγώ σύγουρα έζησα όπως διατεινόμουν ότι έπρεπε να ζει κανείς και αυτό ήταν ίσως ακόμα πιο παράξενο ανάμεσα στους ανθρώπους του καιρού μου, οι οποίοι έδειξαν όλοι να πιστεύουν πως έπρεπε να ζήσουν μόνο σύμφωνα με τις οδηγίες εκείνων που διευθύνουν την υφιστάμενη οικονομική παραγωγή και την εξουσία της επικοινωνίας με την ο-

ποία είναι εξοπλισμένη. Έμεινα στην Ιταλία και την Ισπανία και κυρίως στη Φλωρεντία και τη Σεβίλη – στη Βαβυλώνα, όπως έλεγαν στον Χρυσούν Αιώνα – αλλά και σε άλλες πόλεις που ήταν ακόμα ζωντανές κι ακόμα και στην ύπαιθρο. Και έτσι απόλαυσα μερικά ευχάριστα χρόνια. Πολύ αργότερα, όταν η παλίρροια των καταστοφών, της μόλυνσης και της νόθευσης κυρίευσε ολόκληρη την επιφάνεια του πλανήτη, έχοντας επίσης εισχωρήσει σχεδόν σ' όλο του το βάθος, μπόρεσα να επιστρέψω στα ερείπια που είχαν απομείνει από το Παρίσι, αφού τίποτα καλύτερο δεν είχε απομείνει τότε αλλού. Δεν μπορείς ν' αυτοεξοριστείς σ' έναν ενοποιημένο κόσμο.

Τι έκανα λοιπόν τότε, κατά την διάρκεια εκείνης της εποχής; Δεν επεδίωξα ιδιαίτερα ν' αποφύγω κάποιες επικίνδυνες συναντήσεις και είναι σίγουρο ότι κάποιες απ' αυτές τις αναζήτησα με ψυχραιμία.

Στην Ιταλία, σίγουρα δεν με είδε με καλό μάτι όλος ο κόσμος, αλλά είχα την ευτυχία να συναντήσω τις «*sfacciate donne fiorentine*»²⁴, τον καιρό που ζούσα στην Φλωρεντία, στη συνοικία Ούτρε Άρνο. Ήταν εκείνη η μικρή Φιορεντίνα, η τόσο χαριτωμένη. Τα βράδια περνούσε το ποτάμι γιά να έρθει στο Σαν Φρεντιάνο. Την ερωτεύτηκα εντελώς απροσδόκητα, εξαιτίας ίσως του όμορφου, πικρού της χαμόγελου. Της είπα με λίγα λόγια: «Μην είσαι σιωπηλή, επειδή είμαι ξένος και ταξιδιώτης. Χάρισέ μου λίγη δροσιά πριν φύγω και χαθώ». Εκείνη την εποχή επίσης, γιά μιά ακόμα φορά, η Ιταλία χανόταν. Έ-

24. ΣτΕ. «Γοητευτικές Φιορεντίνες».

πρεπε να κρατήσω μιάν ικανοποιητική απόσταση απ' τις φυλακές της, όπου κρατούνταν εκείνοι οι οποίοι ξελογιάζονταν γιά πολύ καιρό από τις γιορτές της Φλωρεντίας.

Ο νεαρός **Μυστέ**, θέλησε να τραβήξει την προσοχή, πολύ καιρό νωρίτερα, με την απερίσκεπτη ερώτησή του: «Είδες ποτέ στη Βαρκελώνη, μιά Ανδαλουσιανή με ηλιοκαμμένα στήθη;» Ε, λοιπόν, ναί. Μπορώ να το πω απ' το 1980 και μετά. Έκανα τις τρέλες που μου αναλογούσαν στην Ισπανία και, πιθανόν, την μεγαλύτερη εκεί. Άλλά ήταν σε κάποια άλλη χώρα, που εμφανίστηκε η αλησμόνητη πριγκήπισσα με την άγρια ομορφιά και την φωνή της. «*Mira como vengo yo*», έλεγε πολύ αληθινά το τραγουδί που τραγουδούσε. Εκείνη την ημέρα, δεν ακούσαμε τίποτ' άλλο. Αγάπησα αυτή την Ανδαλουσιανή γιά πολύ καιρό. Πόσο καιρό; «Έναν καιρό ανάλογο με την σκληρή, μάταιη και μηδαμινή ζωή μας», όπως είπε ο **Πασκάλ**.

Έμεινα, μάλιστα, σ' ένα απροσπέλαστο σπίτι μέσα στο δάσος, μακριά από χωριά, σε μιά άκρως αφιλόξενη, ορεινή περιοχή, στα βάθη μιάς ερημωμένης Ωβέρνης. Πέρασά εκεί αρκετούς χειμώνες. Όταν χιόνιζε, το χιόνι έπεφτε μέρες ολόκληρες. Ο άνεμος το σώριαζε. Πεζούλια το κρατούσαν έξω απ' τον δρόμο. Παρά τους εξωτερικούς τοίχους, το χιόνι σωρευόταν στην αυλή. Αφθονα καυσόξυλα καίγονταν στο τζάκι.

Το σπίτι έμοιαζε ν' ανοίγεται κατευθείαν στο Γαλαξία. Τη νύχτα, τα πιό κοντινά αστέρια, τη μιά στιγμή έλαμπαν έντονα και την επόμενη, έσβηναν στο πέρασμα

μιάς ελαφράς ομίχλης. Το ίδιο και οι συζητήσεις και οι γιορτές μας, οι συναντήσεις και τα έντονα πάθη μας.

Ήταν μιά χώρα των καταιγίδων. Στην αρχή, πλησίαζαν αθόρυβα, αναγγελόμενες απ' το σύντομο πέρασμα ενός ανέμου που γλυνστρούσε στο χορτάρι ή από μιά σειρά ξαφνικών λάμψεων στον ορίζοντα και ύστερα ξεσπούσαν κεραυνοί και αστραπές και γιά ένα μεγάλο χρονικό διάστημα βομβαρδιζόμαστε απ' όλες τις κατευθύνσεις, λες και βρισκόμαστε σε πολιορκημένο φρούριο. Μιά φορά, τη νύχτα, είδα έναν κεραυνό να πέφτει κοντά μου, έξω ακριβώς απ' το σπίτι: δεν μπορούσε καν να δεί κανείς που έπεσε· γιά μιά εκπληκτική στιγμή, ολόκληρο το τοπίο φωτίστηκε εξίσου. Τίποτα στην τέχνη δεν μου φάνηκε να δίνει αυτή την εντύπωση της λάμψης χωρίς επιστροφή, εκτός απ' τα λόγια που χρησιμοποίησε ο **Λωτρεαμόν** στην προγραμματική έκθεση ιδεών που ονόμασε *Ποιήσεις*²⁵. Τίποτ' άλλο όμως: ούτε η λευκή σελίδα του **Μαλλαρμέ**, ούτε το λευκό τετράγωνο σε λευκό φόντο του **Μάλλεβιτς**, ούτε ακόμα και οι τελευταίοι πίνακες του **Γκόγια**, όπου το μαύρο κατακλύζει τα πάντα, σαν τον **Κρόνο** που καταβροχθίζει τα παιδιά του.

Βίαιοι άνεμοι οι οποίοι μπορούσαν να σηκωθούν ανά πάσα στιγμή, από τρείς κατευθύνσεις, έσειαν τα δέντρα. Εκείνα στους βάλτους του Βορρά, πισ διάσπαρτα,

25. ΣτΕ. «Αντικαθιστώ τη μελαγχολία με το θάρρος, την αμφιβολία με τη βεβαιότητα, την απελπισία με την ελπίδα, την κακία με το καλό, τα παράπονα με το καθήκον, το σκεπτικισμό με την πίστη, τις σοφιστείες με την ψυχρότητα της ηρεμίας και την αλαζονεία με την παραφροσύνη». (Ποιήματα I, σ. 17, μετάφραση I. Ιωαννίδης, εκδόσεις Ύψιλον).

λικνίζονταν και σείονταν σαν αιφνιδιασμένα καράβια, αγκυροβολημένα σ' έναν ανοιχτό όρμο. Τα δέντρα που φρουρούσαν τον λοφίσκο μπροστά στο σπίτι, σε πυκνή διάταξη, αλληλοστηρίζονταν ανθιστάμενα, με την πρώτη σειρά να αναχαιτίζει τις επαναλαμβανόμενες επιθέσεις του δυτικού ανέμου. Πιό πέρα, η τετραγωνισμένη διάταξη των δασών, σε ολόκληρο το ημικύκλιο των λόφων, θύμιζε στρατεύματα παρατεταγμένα σαν σε σκακιέρα σε κάποιους πίνακες μαχών του 18ου αιώνα. Αυτές οι σχεδόν πάντα μάταιες εφορμήσεις, δημιουργούσαν μερικές φορές, κάποιο ρήγμα, καταρρίπτοντας μιά σειρά. Συσσωρευμένα σύννεφα, διέσχιζαν τρέχοντας τον ουρανό. Μιά ξαφνική αλλαγή του ανέμου, μπορούσε εξίσου γρήγορα να τα τρέψει σε φυγή, με άλλα σύννεφα να έρχονται στο κατόπι τους.

Τα ήρεμα πρωινά, υπήρχαν επίσης όλα τα πουλιά της αυγής και η τέλεια φρεσκάδα του αέρα και εκείνη η εκθαμβωτική απόχρωση του απαλού πράσινου που έπαιρναν τα δέντρα στο τρεμάμενο φως του ήλιου που ανέτειλε αντίκρυ τους.

Οι εβδομάδες περνούσαν ανεπαίσθητα. Μιά μέρα το αγέρι του πρωινού ανήγγειλε το φθινόπωρο. Μιά άλλη φορά, μιά γεύση υπέροχης γλυκύτητας του αέρα που μπορούσε να γευτεί στο στόμα, υποδήλωνε, σαν μιά γρήγορη υπόσχεση που πάντα κρατιέται, «την πνοή της άνοιξης».

Λαμβάνοντας υπόψη ότι κάποιος έχει υπάρξει ουσιαστικά και συνεχώς, όπως εγώ, ένας άνθρωπος των δρόμων και των πόλεων — θα εκτιμήσει κανείς, από αυ-

τοί, σε ποιόν βαθμό οι προτιμήσεις μου δεν θ' αλλοιώσουν υπερβολικά τις αρχέσεις μου – θα πρέπει να σημειωθεί ότι η γοητεία και η αρμονία αυτών των λίγων εποχών μεγαλειώδους απομόνωσης δεν μου διέφυγαν. Ήταν μιά ευχάριστη κι εντυπωσιακή μοναξιά. Στην πραγματικότητα, όμως, δεν ήμουν μόνος: ήμουν με την Αλίς²⁶.

Στην καρδιά του χειμώνα του 1988, την νύχτα, στην πλατεία ντε Μισιόν Ετρανζέρ, μιά κουκουβάγια επαναλάμβανε με πείσμα το καλεσμά της, εξαπατημένη ίσως απ' τη διατάραξη του κλίματος. Και η ασυνήθιστη σειρά αυτών των συναντήσεων με το σύμβολο της Αθηνάς, ο τόνος της κατάπληξης και της αγανάκτησής του, δεν μου φάνηκε διόλου ν' αποτελεί κάποια νύξη γιά την ασυλλόγιστη συμπεριφορά ή τα διάφορα παραστρατήματα της ζωής μου. Ποτέ δεν κατάλαβα σε τί θα μπορούσε να διαφέρει, ούτε πως θα μπορούσε να δικαιωθεί.

26. ΣτΕ. Πρόκειται γιά την Αλίς Μπέκερ-Χο, σύζυγο του Ντεμπόρ.

V

«Απ' τη στιγμή που είμαι λόγιος, άνθρωπος πραγματικά καλλιεργημένος, και μ' αυτή την έννοια, ευγενής, φαντάζομαι ότι μπορώ να θεωρήσω τον εαυτό μου ανάξιο μέλος της ακαθόριστης τάξης που απαρτίζουν οι «ευγενείς». Αυτή είναι η γνώμη των γειτόνων μου, εν μέρει ίσως για τους λόγους που προανέφερα και, εν μέρει, επειδή δεν με βλέπουν ν' ασκώ κάποιο επάγγελμα ή εμπορική δραστηριότητα».

Τόμας ντε Κουίνσου
Εξομολογήσεις ενός Αγγλου
οπιομανούς.

Μιά συγκυρία περιστάσεων έχει σημαδέψει, σχεδόν όλα όσα έχω κάνει, μ' έναν συγκεκριμένο συνωμοτικό τρόπο. Στην ίδια αυτή εποχή, πολλά νέα επαγγέλματα δημιουργήθηκαν με μεγάλο κόστος και με μοναδικό σκοπό να επιδείξουν την ομορφιά του έργου που η κοινωνία κατόρθωσε πρόσφατα να επιτελέσει και πόσο ορθά φρονεί, σε όλους τους λόγους και τα σχέδιά της. Κι εγώ, αμισθί, έδινα μάλλον το παράδειγμα εντελώς αντίθετων μηχανορραφιών, κάτι που αναπόφευκτα κρίθηκε δυσμενώς. Αυτό επίσης με οδήγησε, να γνωρίσω, σε πολλές χώρες, ανθρώπους που δικαίως θεωρούνταν χαμένα κορμιά. Η αστυνομία τους είχε υπό επιτήρηση. Αυτός ο ξεχωριστός τρόπος σκέψης, που είναι ενδεικτικός της αστυνομικής

γνώσης, εκφράστηκε ως εξής, το 1984, ως προς το άτομό μου, στο *Journal du Dimanche* της 18ης Μαρτίου. «Γιά πολλούς αστυνομικούς οι οποίοι υπηρετούν στη «Δίωξη του κοινού εγκλήματος», στην D.S.T.²⁷ ή την Γενική Ασφάλεια²⁸, τα σημαντικότερα ίχνη σταματούν στον περίγυρο του Γκυ Ντεμπόρ... Το λιγότερο που μπορεί να ειπωθεί είναι ότι ο Γκυ Ντεμπόρ, πιστός στο θρύλο του, ποτέ δεν υπήρξε φλύαρος». Ήδη όμως το *Nouvel Observateur* της 22ας Μαΐου του 1972 έγραφε: «Ο συγγραφέας του βιβλίου, *Η Κοινωνία του Θεάματος*, εμφανίζεται πάντα ως ο εγκέφαλος, διακριτικός μεν, αλλά αδιαμφισβήτητος... στο κέντρο του μεταβαλλομένου αστερισμού των ιδιοφυών ανατρεπτικών συνωμοτών της I.S., ένα είδος ψυχρού σκακιστή, ο οποίος κατευθύνει με αυστηρότητα... την παρτίδα της οποίας την κάθε κίνηση είχε προβλέψει, συγκεντρώνοντας γύρω του, με μιά εξουσία συγκαλυμμένη, ανθρώπους ταλαντούχους και καλοπροσαίρετους. Στη συνέχεια, τους απομακρύνει με την ίδια ατάραχη δεξιοτεχνία, μεταχειρίζομενος τους ακολούθους του σαν αφελή πιόνια, εκκαθαρίζοντας, με κάθε κίνηση την σκακιέρα και αναδεικνύμενος τελικά ως ο μοναδικός άρχοντας και πάντοτε κυρίαρχος του παιχνιδιού».

Η πνευματική μου υφή με κάνει αρχικά να εκπλήσσομαι μ' αυτό, αλλά πρέπει ν' αναγνωρίσουμε ότι πολλές εμπειρίες της ζωής επαληθεύουν και εικονογραφούν τις πλέον συμβατικές ιδέες που κάποιος έχει ίσως συναντήσει ήδη σε πολλά βιβλία, χωρίς όμως να τις έχει

27. ΣτΕ. DST: Υπηρεσία Αντικατασκοπείας Εσωτερικού.

28. ΣτΕ. Είναι επίσης επιφορτισμένη και με τη δίωξη της τρομοκρατίας.

πιστέψει. Επαναφέροντας κανείς στη μνήμη τις δικές του εμπειρίες, δεν χρειάζεται να υπεισέλθει σε κάθε λεπτομέρεια της παρατήρησης που έγινε ή στο εκπληκτικό της παράδοξο. Επομένως, γιά του λόγου το αληθές, όπως άλλοι, θα πρέπει ν' αναφέρω ότι η Αγγλική αστυνομία μου φάνηκε ως η πιό καχύποπτη κι ευγενική, η Γαλλική, πιό επικίνδυνα εκπαιδευμένη στην ερμηνεία των γεγονότων, η Ιταλική, πιό κυνική, η Βελγική, πιό άξεστη, η Γερμανική, πιό υπεροπτική, ενώ η Ισπανική αποδείχθηκε η λιγότερο ορθολογική και η πλέον ανίκανη.

Γιά ένα συγγραφέα ο οποίος γράφει με κάποια δόση ποιότητας και γνωρίζει, επομένως, τι σημαίνει να μιλάς, είναι εν γένει μιά θλιβερή δοκιμασία το να πρέπει να ξαναδιαβάσει και ν' αποδεχθεί να υπογράψει τις δικές του απαντήσεις σε μιά κατάθεση στη δικαστική αστυνομία. Κατ' αρχήν, η όλη κατάθεση κατευθύνεται απ' τις ερωτήσεις των ανακριτών, οι οποίες συνήθως δεν καταγράφονται και είναι εκ του πονηρού, όταν μερικές φορές θέλουν να δώσουν την εντύπωση ότι πρόκειται γιά απλές λογικές αναγκαιότητες μιάς ακριβούς ενημέρωσης ή μιάς διαυγούς κατανόησης. Οι απαντήσεις που καταφέρνει να διατυπώσει κάποιος δεν είναι, στην πραγματικότητα, διόλου καλύτερες απ' την περιληψή τους, υπαγορευμένη απ' τον πιό υψηλόβαθμο αξιωματικό και ξαναγραμμένη με εξώφθαλμα μεγάλη αδεξιότητα και ασάφεια. Εάν φυσικά – πολλοί αθώοι όμως το αγνοούν – είναι επιτακτική η ακριβής διόρθωση και της παραμικρής λεπτομέρειας της μετάφρασης της σκέψης που εξέφρασε κάποιος, η οποία έγινε με εξοργιστική έλλειψη πιστότητας, αυτός πρέπει γρήγορα να εγκαταλεύει την ιδέα να μεταφέρει τα πάντα στην κατάλληλη και ι-

κανοποιητική μορφή που είχε αυθόρυμη χρησιμοποιήσει, διότι τότε θα ήταν αναγκασμένος να διπλασιάσει τον αριθμό των ήδη επίπονων ωρών, στερώντας, σ' αυτό το σημείο, ακόμα και τον μεγαλύτερο καθαρολόγο, απ' την ευχαρίστηση να είναι τέτοιος. Έτσι, λοιπόν, δηλώνω εδώ ότι οι απαντήσεις μου στις αστυνομίες δεν θα έπρεπε αργότερα να συμπεριληφθούν στα άπαντά μου, εξαιτίας κάποιων ενδοιασμών ως προς την μορφή τους και παρότι υπέγραψα, άνευ δισταγμού, το αψευδές περιεχόμενό τους.

Διαθέτοντας, σίγουρα, μιά αίσθηση διακριτικότητας, χάρις σε μιά απ' τις σπάνιες θετικές πλευρές της πρώιμης διαπαιδαγώγησής μου, αντιμετώπισα, κάποιες φορές, την αναγκαιότητα να επιδείξω μιάν ακόμα πιο αξιοσημείωτη διακριτικότητα. Μιά σειρά χρήσιμων συνθειών έχουν έτσι γίνει για μένα δεύτερη φύση και το λέω αυτό μην κάνοντας την ελαχίστη παραχώρηση στους κακοήθεις που θα μπορούσαν ενδεχομένως να ισχυρισθούν ότι αυτές δεν μπορούν να διαχωρισθούν απ' την ίδια μου την φύση. Εν πάσῃ περιπτώσει, δεν εξασκήθηκα στο να γίνομαι λιγότερο ενδιαφέρων, καθόσον έβλεπα να έχω έτσι μεγαλύτερες πιθανότητες να εισακουστώ. Σε ορισμένες περιπτώσεις, μάλιστα, έκλεισα ραντεβού ή διατύπωσα τις απόψεις μου, μέσω επιστολών, που απευθύνονταν προσωπικά σε φίλους, τις οποίες υπέγραφα ταπεινά με ονόματα ελάχιστα γνωστά, τα οποία είχαν εμφανισθεί στον περίγυρο κάποιων διάσημων ποιητών: Κολέν Ντεκαγιέ²⁹ ή Γκουίντο Καβαλκά-

29. ΣτΕ. Γιός κλειθροποιού. Φοιτητής στο Παρίσι και φίλος του Βιγιόν. Κακοποιός. Εκτελέστηκε δι' απαγχονισμού στο Παρίσι.

ντι, λόγου χάρη. Είναι όμως φανερό ότι ποτέ δεν έπεσα τόσο χαμηλά ώστε να δημοσιεύσω ο, τιδήποτε με κάπιο ψευδώνυμο, σε πείσμα όσων κάποιοι μίσθιοι συκοφάντες έχουν κατά καιρούς υπαινιχθεί στον τύπο, με μιά πρωτοφανή αναισχυντία, περιοριζόμενοι, ωστόσο, συνετά στην πλέον αφηρημένη γενικολογία.

Είναι επιτρεπτό, όχι όμως και επιθυμητό, ν' αναρωτηθεί κανείς που θα μπορούσε να οδηγήσει ακριβώς μιά τέτοια θέση διάψευσης όλων των εξουσιών. «Δεν επιδιώκουμε ποτέ τα πράγματα, αλλά την αναζήτηση των πραγμάτων», η βεβαιότητα ως προς αυτό, έχει παγιωθεί εδώ και πολύ καιρό. «Το κυνήγι γοητεύει περισσότερο και απ' την ίδια τη λεία».

Η τεχνοκρατική εποχή μας, που κάνει αφειδώς χρήση του καθιερωμένου επιθέτου «επαγγελματίας», φαίνεται να πιστεύει ότι συναντά σ' αυτό ένα είδος εγγύησης. Φυσικά, αν δεν λάβει κανείς υπόψη τις αμοιβές μου, αλλά μόνον τις ικανότητές μου, δεν μπορεί να αμφιβάλλει γιά το ότι υπήρξα ένας εξαιρέτος επαγγελματίας. Σε τι όμως; Αυτό θα παραμείνει το μυστήριό μου, στα μάτια ενός επονείδιστου κόσμου.

Οι κ.κ. Μπλέν, Σαβάν και Ντραγκό, οι οποίοι εξέδωσαν από κοινού, το 1969, μιά *Πραγματεία περὶ του Δικαίου του Τύπου*, αποφαίνονται στο κεφάλαιο το οποίο πραγματεύεται τον «Κίνδυνο των Απολογιών», με μιά αυθεντία και εμπειρία που με οδήγησαν ευτυχώς στη σκέψη ότι θα έπρεπε να τους αποδοθεί μεγάλη αξιοπιστία: «Το να υπεραμύνεται κανείς μιάς εγκληματικής πράξης, την οποία παρουσιάζει ως ένδοξη, αξιέπαι-

νη ή θεμιτή, μπορεί να έχει μιά αξιοσημείωτη δύναμη πειθούς. Άτομα αδύναμης θέλησης, που διαβάζουν τέτοιου είδους απολογίες, όχι μόνον θα νιώσουν εκ των προτέρων αθώοι, αν διαπράξουν παρόμοιες πράξεις, αλλά και θ' αναγνωρίσουν στη διάπραξή τους την ευκαιρία να γίνουν κάποιοι.. Η γνώση της εγκληματολογικής ψυχολογίας δείχνει τον κίνδυνο των απολογιών».

VI

«Κι όταν συλλογίζομαι ότι οι άνθρωποι αυτοί βαδίζουν δίπλα-δίπλα, σ' ένα μακρύ και επίπονο ταξίδι, γιά να φθάσουν μαζί στο ίδιο μέρος, όπου πρόκειται να διατρέξουν χιλιάδες κινδύνους, προκειμένου να πετύχουν έναν υψηλό και ευγενή στόχο, οι σκέψεις αυτές δίνουν σε τούτη την εικόνα ένα νόημα που με συγκινεί βαθύτατα».

Καρλ Φον Κλαουζεβίτ
Επιστολή της 18ης Σεπτεμβρίου
του 1806.

Ενδιαφέρθηκα ιδιαίτερα γιά τον πόλεμο, γιά τους θεωρητικούς της στρατηγικής, καθώς επίσης και γιά τα ενθυμήματα των μαχών και των τόσων άλλων συρράξεων που αναφέρει η ιστορία, δίνες που αναταράσσουν την επιφάνεια του ποταμού του χρόνου. Δεν αγνοώ ότι ο πόλεμος είναι η επικράτεια του κινδύνου και της απογοήτευσης, πολύ περισσότερο ίσως, απ' οποιαδήποτε άλλη πλευρά της ζωής. Ο συλλογισμός αυτός δεν μειώνει, ωστόσο, την έλξη που έχω αισθανθεί γι' αυτήν εδώ την πλευρά.

Μελέτησα, λοιπόν, την λογική του πολέμου. Επιπλέον, πέτυχα, εδώ και καιρό, την ανάδειξη της ουσίας των κινήσεών του μ' ένα αρκετά απλό επιτραπέζιο παιχνίδι: οι δυνάμεις που αναμετρώνται και οι αντιφατικές ανα-

γκαιότητες που επιβάλλονται στις επιχειρήσεις της κάθε παράταξης. Έπαιξα αυτό το παιχνίδι και, στον συχνά δύσκολο, δρόμο της ζωής μου, άντλησα απ' αυτό κάποια διδάγματα, θέτοντας επίσης στον εαυτό μου έναν κανόνα του παιχνιδιού γι' αυτή την ζωή και τον ακολούθησα. Οι εκπλήξεις αυτού του *Kriegspiel*³⁰, φαίνονται ανεξάντλητες και φοβάμαι ότι είναι ίσως το μόνο απ' τα έργα μου στο οποίο κάποιος θα τολμήσει ν' αναγνωρίσει κάποια αξία. Ως προς το ξήτημα του αν έκανα καλή χρήση των διδαγμάτων αυτών, θ' αφήσω άλλους να το κρίνουν.

Πρέπει να παραδεχθούμε πως, εμείς που μπορέσαμε να κάνουμε θαύματα με το γράψιμο, προσφέραμε, συχνά, πενιχρές αποδείξεις επιδεξιότητας στην διοίκηση του πολέμου. Τα δεινά και οι πίκρες που υποστήκαμε σ' αυτό το πεδίο είναι πλέον αμέτρητες. Κάτα την διάρκεια της υποχώρησης της Πράγας, ο λοχαγός ντε Βωβενάργκ, βάδιζε με τα στρατεύματά του, που έφευγαν βιαστικά προς την μόνη κατεύθυνση η οποία ήταν ακόμα ανοικτή. «Η πείνα και η αταξία βαδίζουν στα χνάρια της φωνής τους, η νύχτα σκεπάζει τα βήματά τους και ο θάνατος τους ακολουθεί σιωπηλά... Φωτιές αναμμένες πάνω στον πάγο, φωτίζουν τις τελευταίες τους στιγμές και η γη είναι η μακάβρια κλίνη τους». Και ο Γκοντί έβλεπε συγκλονισμένος το σύνταγμα που είχε συγχροτήσει να υποχωρεί βιαστικά στη γέφυρα ντ' Αντονί και άκουγε αυτήν την άτακτη φυγή να σχολιάζεται όπως η «Πρώτη προς Κορινθίους». Και ο **Κάρολος της Ορλεάνης**, ο οποίος κατά την ατυχή επίθεση του Α-

30. ΣτΕ. Πολεμικό παιχνίδι.

ζενκούρ, βρισκόταν στην εμπροσθοφυλακή — που έγινε κόσκινο απ' τα εχθρικά βέλη κατά την διάρκεια της πορείας της και, τελικά, υπέκυψε και στην οποία μπορούσε να δεί κανείς «όλους εκείνους τους ευγενείς ιππότες και αριστοκράτες της Γαλλίας, η αναλογία των οποίων ήταν δέκα προς έναν σε σύγκριση με τους Άγγλους, να ηττώνται μ' αυτόν τον τρόπο» — έμελλε να παραμείνει αιχμάλωτος επί εικοσιπέντε χρόνια στην Αγγλία, εκτιμώντας ελάχιστα, κατά την επιστροφή του, τους τρόπους μιάς άλλης γενιάς («Ο κόσμος πλήρτει μαζί μου και εγώ παρομοίως μ' αυτόν»). Και ο Θουκυδίδης, ο οποίος έφτασε δυστυχώς με τον στόλο που διοικούσε, με λίγες ώρες καθυστέρηση ώστε να μπορέσει να εμποδίσει την πτώση της Αμφίπολης, δεν κατόρθωσε παρά μόνο ν' αποτρέψει μιά απ' τις πολλές συνέπειες της καταστροφής, αποβιβάζοντας τους οπλίτες του στο Αίγιο, πράγμα που έσωσε την πόλη. Ο ίδιος ο υπολοχαγός Φον Κλαουζεβίτς, με την εξαίσια στρατιά να βαδίζει προς την Ιένα³¹, κάθε άλλο παρά περίμενε αυτό που θα συναντούσε εκεί.

Παρομοίως, στη μάχη του Νεοβίντεν, στο Ρουαγιάλ-Ρουσιγιόν, ο ίλαρχος Σαιν-Σιμόν συμμετείχε δεόντως στις πέντε εφόδους του ιππικού, κατά τις οποίες οι ιππείς είχαν ήδη εκτεθεί, ως σταθερός στόχος στα πυρά των εχθρικών πυροβόλων, που τα βλήματά τους θέριζαν σειρές ολόκληρες, ενώ οι τάξεις του στρατού του «αλαζονικού έθνους» εξακολουθούσαν ν' ανασυντάσσονται. Και ο Σταντάλ, ανθυπίλαρχος του δου συντάγματος ιπ-

31. ΣτΕ. Μάχη της Ιένας (1806). Κατά τη διάρκειά της ο Πρωσικός στρατός συνετοίβη από τον Ναπολέοντα.

πικού στην Ιταλία, αιχμαλώτισε μάν Αυστριακή πυροβολαρχία. Ο **Θεοβάντες**, επικεφαλής δώδεκα ανδρών, ενώ μαινόταν η ναυμαχία της Ναυπάκτου³², υπεράσπιζε ακλόνητος το τελευταίο πυροβολείο της γαλέρας του, καθώς οι Τούρκοι εξορμούσαν να την καταλάβουν. Λέγεται ότι ο Αρχιλοχος ήταν επαγγελματίας στρατιώτης και ο **Δάντης**, όταν το Φλωρεντινό ιππικό έκανε επέλαση στο Καμπαλντίνο³³, σκότωσε εκεί ο ίδιος τον άνθρωπό του³⁴ και ευαρεστήθηκε να το μνημονεύσει στην πεμπτη ωδή του *Καθαρτηρίου*³⁵: «Και του λέω: ποιά δύναμη, ποιά μοίρα/ τόσο μακριά σε τράβηξε απ' το Καμπαλντίνο/ και πιά κανείς τον τάφο σου δεν ξέρει;»

Η Ιστορία είναι συγκινητική. Αν οι καλύτεροι συγγραφείς που συμμετείχαν στους πολέμους της, αποδείχθηκαν σε ορισμένες περιπτώσεις λιγότερο εξαίρετοι σ' αυτούς παρά στα γραπτά τους, η Ιστορία, απ' την μεριά της, δεν δυσκολεύθηκε ποτέ ν' ανακαλύψει ανθρώπους που είχαν την αίσθηση της πετυχημένης φόρμουλας γιά να μας ξάνουν κοινωνούς των παθών τους. «Δεν υπάρχει πλέον Βανδέα»³⁶, έγραφε ο στρατηγός Βέστερμαν

32. ΣτΕ. Το 1571. Ο Θεοβάντες, αν και ασθενής με υψηλό πυρετό, δεν δέχθηκε να μείνει εκτός υπηρεσίας και πολέμησε ηρωϊκά. Τραυματίστηκε δυσ φορές στο στήθος από βλήματα αρκεβουζίου, ενώ ένα τρίτο τραύμα στο αριστερό χέρι τον άφησε παράλυτο για όλη του τη ζωή.

33. ΣτΕ. Μάχη του Καμπαλντίνο (1289). Διεξήχθη μεταξύ των γιβελίνων (οπαδών του γερμανού αυτοκράτορα) και των γονέλφων (οπαδών του Πάπα). Στους τελευταίους ανήκε και ο Δάντης.

34. ΣτΕ. Πρόκειται γιά τον Μπουονκόντε του Μοντεφέλτρο.

35. ΣτΕ. Άσμα V, στίχοι 91-94 (μετάφραση Γιωργής Κότσιρας, εκδόσεις I. Ζαχαρόπουλου).

36. ΣτΕ. Επαρχία της Γαλλίας που μετά τη Μεγάλη Επανάστα-

στην επιστολή του προς την Εθνοσυνέλευση τον Νοέμβριο του 1793, μετά τη νίκη του στο Σαβεναί. «Έπεσε κάτω απ' το σπαθί μας, μαζί με τις γυναίκες και τα παιδιά της. Μόλις την έθαψα στους βάλτους και τα δάση του Σαβεναί. Συνέθλιψα τα παιδιά κάτω απ' τις οπλές των αλόγων μας, κατέσφαξα τις γυναίκες, που αυτές, τουλάχιστον, δεν θα γεννήσουν άλλους ληστές. Δεν έχω ούτε έναν αιχμάλωτο ώστε να ντρέπομαι γιά τον εαυτό μου. Τους εξολόθρευσα όλους... Δεν κρατάμε αιχμαλώτους, διότι θα έπρεπε να τους δώσουμε το ψωμί της ελευθερίας και ο οίκτος δεν είναι επαναστατικός». Μερικούς μήνες αργότερα, ο Βέστερμαν θα εκτελείτο μαζί με τους Δαντονιστές, στιγματισμένους με τ' όνομα «Οι Επιεικείς»³⁷. Λίγες ημέρες πριν απ' την στάση της 10ης Αυγούστου του 1792, ένας αξιωματικός της Ελβετικής Φρουράς, των τελευταίων εναπομεινάντων υπερασπιστών του μονάρχη, μετέφερε, επίσης, ειλικρινά, σε μιά επιστολή, τα συναισθήματα των συντρόφων του: «Δηλώσαμε όλοι ότι αν συνέβαινε κάποιο κακό στον βασιλιά και δεν υπήρχαν τουλάχιστον εξακόσιοι ερυθροχίτωνες ξαπλωμένοι μπροστά στα σκαλιά του, τότε θα είμαστε ατιμασμένοι». Λίγοι περισσότεροι από εξακόσιοι φρουροί σκοτώθηκαν τελικά, όταν ο ίδιος ο Βέστερμαν, που αρχικά είχε προσπαθήσει να τους αποτρέψει προχωρώντας μόνος του ανάμεσά τους στη σκάλα του βασιλιά και, μιλώντας τους στα Γερμανικά, κατάλαβε ότι δεν εί-

ση, εξεγέρθηκε με υποκίνηση των βασιλικών, γιά το θέμα της επιστράτευσης.

37. ΣτΕ. Ονομάστηκαν έτσι επειδή ήθελαν τη διάλυση της Κομούνας, την κατάργηση της ισχύος του Επαναστατικού Δικαστηρίου, την αποφυλάκιση όλων των υπόπτων και τον τερματισμό των ακροτήτων.

χε απομείνει τίποτα άλλο εκτός απ' το να εξαπολύσει ε-
πίθεση.

Στην Βανδέα, η οποία εξακολουθούσε να μάχεται, ένα *Τραγούδι για την συσπείρωση των Σουάνων*³⁸ σε περίπτωση ήττας, δήλωνε εξίσου πεισματικά: «Ζούμε μονάχα μιά φορά/ την ζωή την χρωστάμε στην τιμή/ την σημαία της πρέπει ν' ακολουθήσουμε...» Κατά την διάρκεια της Μεξικάνικης Επανάστασης, οι αντάρτες του Φρανσίσκο Βίλλα τραγουδούσαν: «Απ' την φημισμένη τούτη Μεραρχία του Βορρά/ ελάχιστοι μόνον μείναν τώρα από μας/ διασχίζοντας ακόμα τα βουνά/ κάποιον να βρούμε γιά να πολεμήσουμε όπου και να 'ναι». Και οι αμερικανοί εθελοντές της Ταξιαρχίας Λίνκολν³⁹, τραγουδούσαν το 1937: «Υπάρχει στην Ισπανία μιά κοιλάδα με τ' όνομα Ζαράμα/ Είναι ένας τόπος που όλοι μας γνωρίζουμε πολύ καλά/ Γιατί εκεί τη νιότη χάσαμε/ αλλά και των γερατειών τις πιότερες τις μέρες». Ένα τραγούδι των γερμανών της Λεγεώνας των Ξένων εξέφραζε μιάν ακόμα εμφανέστερη μελαγχολία: «Άννα-Μαρία, πού πορεύεσαι μεσ' στον κόσμο;/ Πάω στην πόλη όπου βρίσκονται οι φαντάροι». Ο **Μονταίν** είχε τις δικές του παραθέσεις χωρίων, εγώ έχω τις δικές μου. Ένα παρελθόν σημαδεύει τους στρατιώτες, αλλά κανένα μέλλον. Να γιατί τα τραγούδια τους μπορούν ακόμα να μας συγκινούν.

Ο Πιέρ Μακ Ορλάν, στο βιβλίο του *Πόλεις*, θυμάται

38. ΣτΕ. Κάτοικοι της Βανδέας μετά την επανάσταση του 1793.

39. ΣτΕ. Τμήμα των Διεθνών *Ταξιαρχιών*, που πολέμησαν στο πλευρό των Δημοκρατικών κατά τον Ισπανικό Εμφύλιο Πόλεμο.

την επίθεση στο Μπουσαβέσον, την οποία είχαν εμπιστευθεί σε νεαρούς αλήτες, που υπηρετούσαν στο Γαλλικό στρατό, νομίμως στρατολογημένους στα Σώματα Πεζικού της Αφρικής: «Στο δρόμο της Μπαπόμ, όχι πολύ μακριά απ’ το Μπουσαβέσον και τη Ρανκούρ, όπου οι Joyeux⁴⁰ ξεπλήρωσαν τα κρίματά τους μέσα σε λίγες ώρες, ανεβαίνοντας σ’ ένα ύψωμα, το ύψωμα του δάσους του Μπερλινγκό, διέκρινε κανείς την Πικαρδία και το σκισμένο της φόρεμα». Στους αντίποδες της πρότασης, με μιάν επιδέξια αδεξιότητα που ξεπερνά αυτό το ύψωμα, αναγνώριζε κανείς την μνήμη και τα υπερκείμενα νοήματά της.

Ο Ηρόδοτος αναφέρει ότι στα στενά των Θερμοπυλών, όπου τα στρατεύματα που διοικούσε ο Λεωνίδας αποδεκατίστηκαν στο τέλος της χρήσιμης αναχαιτιστικής τους δράσης, δύπλα στις επιγραφές που μνημονεύουν την απελπισμένη μάχη των «Τεσσάρων χιλιάδων ανδρών απ’ την Πελοπόννησο» ή των Τριακοσίων που διεμήνυσαν στη Σπάρτη ότι κείτονται εκεί, «τοις κείνων ρήμασι πειθόμενοι»⁴¹, ο μάντης Μεγιστίας τιμήθηκε μ’ ένα ιδιαίτερο επιτάφιο επίγραμμα: «Ως μάντης, γνώριζε ότι ο θάνατος βρισκόταν εκεί, αρνήθηκε όμως να εγκαταλείψει τον Σπαρτιάτη ηγεμόνα». Δεν είναι απαραίτητο να είναι κανείς μάντης γιά να γνωρίζει ότι δεν υπάρχει θέση τόσο καλή που να μην μπορεί να υπερκε-

40. ΣτΕ. Joyeux. Στρατιώτες των Πειθαρχικών Ταγμάτων των μονάδων όπου στέλνονταν στρατιωτικοί που αντιμετώπιζαν μεγάλες ποινές. Επάνδρωναν κυρίως τα τάγματα στην Αφρική στα οποία στέλνονταν οι πιό θερμοκέφαλοι και σκληροί στρατιώτες.

41. ΣτΕ. Ηρόδοτος, *Ιστορίες*, Βιβλίο Ζ', σ. 228.

ραστεί από δυνάμεις πολύ ανώτερες· μπορεί να καταληφθεί ακόμα και με μιά κατά μέτωπο επίθεση. Σε ορισμένες περιπτώσεις όμως, είναι καλό ν' αδιαφορεί κανείς γι' αυτό το είδος γνώσεων. Ο κόσμος του πολέμου παρουσιάζει τουλάχιστον το πλεονέκτημα ότι δεν αφήνει περιθώρια στις ανόητες φλυαρίες της υπεραισιοδοξίας. Το γνωρίζει κανείς καλά, όλοι στο τέλος θα πεθάνουν. Όσο καλή και αν είναι, κατά τ' άλλα, η άμυνα, όπως πάνω-κάτω το διατύπωσε ο **Πασχάλ**, «η τελευταία πράξη είναι αιματηρή».

Ποιά άλλη ανακάλυψη θα μπορούσε κανείς να περιμένει ακόμη σ' αυτό το πεδίο; Το τηλεγράφημα που έστειλε ο βασιλιάς της Πρωσίας στην βασιλισσα Αυγούστα, το βράδυ της μάχης του Σαίν Πριβά, συνοψίζει τους περισσότερους πολέμους: «Τα στρατεύματα επετέλεσαν ηρωϊκά κατορθώματα απέναντι σ' έναν εξίσου γενναίο εχθρό». Είναι γνωστό το σύντομο κείμενο της διαταγής, που εκδόθηκε εσπευσμένα από έναν αξιωματικό ο οποίος έστειλε στο θάνατο την Ελαφρά Ταξιαρχία, την 25η Οκτωβρίου του 1854, στην Μπαλακλάβα: «Ο λόρδος **Ράγκλαν** επιθυμεί όπως το ιππικό προωθηθεί άνευ καθυστερήσεως στο μέτωπο και εμποδίσει τον εχθρό να βάλλει με τα πυροβόλα του...» Είναι αλήθεια ότι η σύνταξη είναι κάπως ασαφής, αλλά, ότι και αν ειπώθηκε, δεν είναι περισσότερο σκοτεινή ή εσφαλμένη από ένα πλήθος σχεδίων και διαταγών που οδήγησαν ιστορικές επιχειρήσεις στην αβέβαιη έκβαση ή την αναπόφευκτα φρικτή κατάληξη τους. Είναι διασκεδαστικό να παρατηρεί κανείς τον αέρα ανωτερότητας που χαρακτηρίζει τους στοχαστές της δημοσιογραφίας και του πανεπιστήμιου, όταν πρόκειται να εκφέρουν την γνώμη τους γιά σχέδια

στρατιωτικών επιχειρήσεων. Μιά και το αποτέλεσμα είναι γνωστό, χρειάζονται τουλάχιστον ένα θρίαμβο στο πεδίο της μάχης προκειμένου ν' αποφύγουν την σκληρή ειρωνεία και έτσι περιορίζονται σε παρατηρήσεις ως προς το υπερβολικό τίμημα σε αίμα και τα σχετικά δρια της νίκης που επετεύχθη, συγκριτικά με άλλες οι οποίες ήταν κατ' αυτούς, εφικτές κατά τον ίδιο χρόνο, αν επιδιώκονταν με πιό ευφυή τρόπο. Οι στοχαστές αυτοί ήταν ανέκαθεν πιστοί ακροατές των χειροτέρων φαντασιοπληξιών της τεχνολογίας και όλων των αιθεροβαμών της οικονομίας, χωρίς καν να διανοηθούν να παρατηρήσουν τά αποτελέσματα.

Ο **Μασενά** ήταν πενηντά επτά ετών όταν έλεγε ότι η στρατιωτική διοίκηση φθείρει, μιλώντας ενώπιον του επιτελείου του, όντας επιφορτισμένος να ηγηθεί της κατάκτησης της Πορτογαλίας: «Στο επάγγελμά μας δεν ζει κανείς δύο φορές, όπως δεν ζει και σε τούτη την γη». Ο χρόνος δεν περιμένει. Κανείς δεν υπερασπίζεται δύο φορές την Γένοβα, κανείς δεν ξεσήκωσε το Παρίσι δύο φορές. Ο **Ξέρξης**, ενώ η μεγάλη στρατιά του διέσχιζε τον Ελλήσποντο, διατύπωσε ίσως σε μιά φράση το πρώτο αξίωμα που βρίσκεται στη βάση κάθε στρατηγικής σκέψης, όταν γιά να εξηγήσει τα δάκρυά του είπε: «Σκεπτόμουνα πόσο σύντομη είναι η ζωή των ανθρώπων, αφού απ' αυτό το πλήθος μπροστά στα μάτια μας, ούτε ένας δεν πρόκειται να είναι ζωντανός σ' εκατό χρόνια».

VII

«Αν όμως αυτά τα Απομνημονεύματα δουν ποτέ το φως της ημέρας, δεν έχω καμία αμφιβολία ότι θα υποκινήσουν μιά τεράστια εξέγερση... και όπως στους καιρούς κατά τους οποίους έγραψα και ειδικά, στους πλέον πρόσφατους, τα πάντα έρρεπαν προς την παρακμή, τη σύγχυση και το χάος, που είχαν στο μεταξύ αυξηθεί και αφού τ' Απομνημονεύματα αυτά δεν αποπνέουν παρά μόνο τάξη, κανόνα, αλήθεια, σταθερές αρχές, εκθέτοντας απροκάλυπτα ο, τιδήποτε αντιτίθεται σ' αυτές και οι οποίες όλο και περισσότερο βασιλεύουν μαζί με την πλέον αδαή αλλά και πλέον απόλυτη εξουσία, τότε η παραφορά μπροστά στον καθρέφτη τουτό της αλήθειας θα πρέπει να είναι γενική».

Σαν-Σιμόν
Απομνημονεύματα

Μιά περιγραφή, στο βιβλίο *Η Αγροτική ζωή στην Αγγλία*, το οποίο εξέδωσε ο **Χάουιτ** το 1840, κατέληγε επιδεικνύοντας μιά αναμφίβολα υπερβολικά γενικευμένη ικανοποίηση: «κάθε άνθρωπος που έχει την αίσθηση των απολαύσεων της ύπαρξης, πρέπει να ευχαριστεί τους Ουρανούς που του επέτρεψαν να ζει σε μιά τέτοια χώρα και σε μιά τέτοια εποχή». Όμως η εποχή μας, αντιθέτως, δεν κινδυνεύει να μεταφράσει μ' εξίσου εμφατικό τρόπο, αναφορικά με τη ζωή στις μέρες μας, την γενική αποστροφή και τις απαρχές του τρόμου που γίνονται αισθητές σε τόσο πολλές περιοχές. Γίνονται αι-

σθητές, αλλά ποτέ δεν εκφράζονται πριν απ' τις αιματηρές εξεγέρσεις. Οι λόγοι είναι απλοί. Οι απολαύσεις της ύπαρξης έχουν πρόσφατα επανακαθορισθεί αυταρχικά, κατ' αρχήν ως προς τις προτεραιότητες και, στη συνέχεια, ως προς την ολότητα της υπόστασής τους. Και οι εξουσίες αυτές που τις επανακαθόρισαν θα μπορούσαν εξίσου ν' αποφασίζουν ανά πάσα στιγμή, χωρίς να είναι υποχρεωμένες να προβληματιστούν για κάποια άλλη θεώρηση, ποιά θα ήταν η πλέον επωφελής τροποποίηση που θα μπορούσαν να εισαγάγουν στις τεχνικές της κατασκευής τους, απαλλαγμένης εντελώς απ' την ανάγκη να ικανοποιήσει. Γιά πρώτη φορά οι ίδιες οι εξουσίες κυριαρχούν σε ό,τι γίνεται και σε ό,τι λέγεται γι' αυτό. Και έτσι η παράνοια «έχει χτίσει το σπίτι της στα υψώματα της πόλης».

Στους ανθρώπους που δεν απολάμβαναν μίαν ικανότητα τόσο αναμφισβήτητη και καθολική, δεν προτάθηκε άλλο απ' την υποταγή, χωρίς να προστεθεί η παραμικρή παρατήρηση πάνω στο ζήτημα της δικής τους αίσθησης περί των απολαύσεων της ύπαρξης, όπως είχαν ήδη εκλέξει απανταχού τους αντιπροσώπους της υποταγής τους. Και έχουν επιδείξει, αγνοώντας αυτές τις κοινοπίες, που θα τις έλεγε κανείς ανάξιες της προσοχής τους, την ίδια αφέλεια που είχαν ήδη επιδείξει, παρακολουθώντας, από κάποια μεγαλύτερη απόσταση, τις λιγοστές αξίες της ζωής ν' απομακρύνονται. Όταν «το να είσαι απόλυτα μοντέρνος», έχει καταστεί ειδικός νόμος θεσπισμένος απ' τον τύραννο, αυτό που ο νομοταγής σκλάβις φοβάται περισσότερο απ' ο, τιδήποτε άλλο, είναι η πιθανότητα να τον υποπτευθούν ότι είναι προσκολλημένος στο παρελθόν.

Ανθρωποι, σοφότεροι από μένα, είχαν ερμηνεύσει πολύ καλά την απαρχή όσων συνέβησαν: «Η ανταλλακτική αξία δεν μπόρεσε να σχηματισθεί παρά σαν ο αντιπρόσωπος της αξίας χρήσης, η νίκη όμως που κέρδισε με τα δικά της όπλα, δημιουργησε τις προϋποθέσεις της αυτόνομης κυριαρχίας της. Αφού επιστράτευσε κάθε ανθρώπινη χρήση και πήρε στην κατοχή της το μονοπάλιο της ικανοποίησής της, κατέληξε να διευθύνει την χρήση. Το προτέρευτης της ανταλλακτικής ταυτίστηκε με κάθε δυνατή χρήση και την έκανε να περιέλθει στο έλεος του. Η ανταλλακτική αξία είναι ο μισθοφόρος της αξίας χρήσης που καταλήγει να διεξάγει τον πόλεμο γιά λογαρισμό του»⁴².

«Ο κόσμος μιά πλάνη είναι»⁴³ συνόψισε ο **Βιγιόν** σ' έναν μόνον οκτασύλλαβο. (Είναι οκτασύλλαβος, αν και ένας πτυχιούχος πανεπιστημίου των ημερών μας πιθανότατα δεν θα μπορούσε ν' αναγνωρίσει παρά μόνον έξι συλλαβές σ' αυτόν τον στίχο). Η γενική παρακμή είναι ένα μέσο στην υπηρεσία της αυτοκρατορίας της δουλικότητας και μόνον ως τέτοια της επιτρέπεται ν' αποκαλείται πρόδοσης.

Οφείλει να γνωρίζει κανείς ότι στο εξής η δουλεία επιθυμεί να είναι αγαπητή πραγματικά γι αυτό που είναι και όχι πλέον επειδή θα μπορούσε ν' αποφέρει κά-

42. ΣτΕ. Γκυ Ντεμπόρ, *Η Κοινωνία του Θεάματος*, Θεοη 46η, σ.

43. (μετάφραση Πάνος Τσαχαγέας-Νίκος Β. Αλεξίου, εκδόσεις ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ).

43. ΣτΕ. 18ος στόχος του ποιήματος του Βιγιόν, *Η Άλλη Μπαλάντα των Αφεντάδων του Παλιού Καιρού* (μετάφραση Σ. Σκιαδάρεση, εκδόσεις Γαβριηλίδη).

ποιο εξωτερικό πλεονέκτημα. Παλαιότερα, θα μπορούσε να γίνει αποδεκτή ως προστασία, αλλά δεν προστατεύει πλέον τύποτα. Η δουλεία δεν πασχίζει τώρα ν' αυτοδικαιωθεί, αξιώνοντας ότι έχει διατηρήσει οπουδήποτε μιά γοητεία που θα μπορούσε να είναι ο, τιδήποτε άλλο εκτός απ' τη μοναδική απόλαυση του να τη γνωρίσεις.

Αργότερα, θα μιλήσω γιά το πως εκτυλίχθηκαν κάποιες φάσεις ενός άλλου, ελάχιστα γνωστού, πολέμου ανάμεσα στην γενική τάση της κοινωνικής κυριαρχίας στην εποχή αυτή και σε ό, τι, μολοντούτο, πέτυχε, ως γνωστόν, να τη διαταράξει.

Αν και είμαι ένα αξιοσημείωτο παράδειγμα όσων η εποχή αυτή δεν θέλησε, το να γνωρίζω αυτό που θέλησε, δεν μου φαίνεται ίσως αρκετό γιά να εδραιώσει την υπεροχή μου. Ο **Σουφίφτ** λέει, πολύ αληθινά, στο πρώτο κεφάλαιο του βιβλίου του, *Iστορία των τεσσάρων τελευταίων χρόνων της βασιλείας της βασίλισσας Αννας*: «Δεν θέλω με κανένα τρόπο να εμπλέξω τον πανηγυρικό ή την σάτιρα με την Ιστορία, η οποία δεν έχει άλλη πρόθεση απ' το να πληροφορήσει τους μεταγενεστέρους και να διδάξει τους συγχρόνους μου που βρίσκονται σε άγνοια ή πλάνη, μιά που τα γεγονότα, επακριβώς μεταφερμένα, συνιστούν τα καλύτερα εγκώμια ή τις σταθερότερες μοιμφές». Κανείς δεν γνωρίζει καλύτερα απ' τον **Σαΐξπηρ** πως περνά η ζωή. Πιστεύει ότι «είμαστε απ' των ονείρων την ουσία»⁴⁴. Ο **Καλντερόν** συμπέραινε το

44. ΣτΕ. Σαΐξπηρ, *Τρικυνία*, Πράξη Δ', Σκηνή 1, σ. 71 (μετάφραση Γιάννης Οικονομίδης και Σ. Κεντ, εκδόσεις Πέτρου Δημητράκου).

ίδιο. Είμαι τουλάχιστον σίγουρος ότι κατάφερα, με ό,τι προηγήθηκε, να μεταδώσω στοιχεία επαρκή για την ορθή κατανόηση, χωρίς να παραμένει κανένα ίχνος μυστηρίου ή ψευδαίσθησης γι' αυτό που είμαι.

Εδώ ο συγγραφέας σταματά την αληθινή ιστορία του: Συγχωρήστε του τα λάθη.

ΠΡΟΣΠΕΡΟΣ: ...Είμαστε απ' των ονείρων την ουσία/ κι ύπνος σκεπάζει τη μικρή ζωή μας...

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

«Ανάμεσα στις στάχτες του παλιού καιρού/ τις ξεσχι-
σμένες σάρκες του Διονύσου/ κρατιέται ακόμη ζωντανή/
η θεϊκή ψυχή του/ Ελευθερώσουν αθάνατη ύπαρξη/
Σπάσ’ τα δεσμά σου κι αναστήσουν/ Καρδιά του θεϊκού
Παιδιού...»

Φερνάν Ντιβουάρ, *Ορφέας*, 38

Νίκος Β. Αλεξίου

ΕΡΓΟΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ INDEX

Αραγκό, Ζακ (1790-1855). Περιηγητής και συγγραφέας θε-
ατρικών έργων, κυρίως κωμειδυλλίων. Στα έργα του,
Περίπατος γύρω από τον κόσμο (1822) και *Ταξίδι γύ-
ρω από τον κόσμο*, κατέγραψε τις ταξιδιωτικές του ε-
μπειρίες.

Αρχίλοχος ο Πάριος (708-628 π.Χ. περίπου). Ένας από
τους μεγαλύτερους λυρικούς ποιητές της Αρχαίας Ελ-
λάδας και από τους κυριότερους συντελεστές της γέ-
νεσης και της ανάπτυξης όλων των ειδών της λυρικής
ποίησης και, ειδικότερα, της ιαμβικής. Η ζωή του υ-
πήρξε σύντομη αλλά πολυτάραχη...

Βετόρι, Φραντσέσκο (1474-1539). Πρεσβευτής, διπλωμά-
της, ιστορικός. Φίλος του Μακιαβέλλι.

Βιγιόν, Φρανσουά (1431-μετά το 1463). Ένας από τους κυ-
ριότερους εκπροσώπους της γαλλικής ποίησης. Έζησε
ζωή πολυτάραχη και περιπτειώδη. Το 1463 χάνονται
τα ίχνη του. Απ' το πλούσιο έργο του διασώζονται μό-
νον 3000 στίχοι. Σημαντικότερα έργα του: *Η Διαθήκη*
(όπου με μελαγχολία και χιούμορ ανασκοπεί τις περι-
πέτειες, τα σφάλματα και τις οδύνες της ζωής του) και
το *Επιτάφιο Βιγιόν*.

Βωβενάργκη, Λυκ Κλαπέ ντε (1715-1747). Γάλλος μαρκή-
σιος. Πέρασε μεγάλο μέρος της σύντομης ζωής του στο
στρατό. Όταν παραιτήθηκε και αφού επιδίωξε μάταια
να γίνει διπλωμάτης, αφιερώθηκε στα γράμματα όπου

διέπρεψε και θεωρείται σήμερα ένας από τους σημαντικότερους μοραλιστές συγγραφείς.

Γκόγια υ Λουθέντες, Φρανθίσκο Χοσέ ντε (1746-1828).

Μιά απ' τις σημαντικότερες μορφές της ευρωπαϊκής τέχνης του 18ου αιώνα και των πρώτων δεκαετιών του 19ου. Μελετητής του γνωστού και ερευνητής του αγνώστου, αυλικός καλλιτέχνης κι οξύτατος κριτικός της αυλικής ζωής, κήρυκας της λογικής και υπηρέτης του παραλόγου. Το έργο του, υπερβαίνοντας τον κλασικισμό και τον ρομαντισμό, άνοιξε το δρόμο για τον εξπρεσιονισμό (συνίσταται σε 500 πίνακες, 200 χαρακτικά και πάνω από 1000 σχέδια). Στο τέλος της ζωής του έφταξε τις περίφημες «Μαύρες Ζωγραφιές».

Γκουιτσαρντίνι Φραντσέσκο ή Γκισαρντέν (1483-1540).

Φλωρεντινός νομομαθής, στρατιωτικός, διπλωμάτης και κορυφαίος ιταλός ιστορικός. Το ψευδώνυμο αυτό χρησιμοποίησε ο Σανγκουινέτι στην αλληλογραφία του με τον Ντεμπόρο. (Βλ. Incontrolado-Bouaglié, *Αντισανγκουινέτι: Περί Τρομοκρατίας και Μυθολογίας*, εκδόσεις «Ελεύθερος Τύπος»).

Γκουργκώ (1783-1852). Γάλλος στρατηγός. Γεννήθηκε στις Βερσαλλίες. Συνόδευσε στην Αγία Ελένη τον Ναπολέοντα Α', του οποίου έγραψε τα απομνημονεύματα.

Γκραθιάν, Μπαλτάσαρ (1601-1658). Ισπανός κληρικός και στοχαστής, συγγραφέας και εμπνευστής του «κονσεπτουαλισμού», μίας μορφής πεζού λόγου, αποφθεγματικού και πυκνού, εκφρασμένου με λεπτότητα και φαντασία. Βαθύς γνώστης του ιστορικού χρόνου, εξ ου και η λατρεία του Ντεμπόρ για αυτόν.

Γκοντί, Πωλ ντε (1613-1679). Γνωστός ως Καρδινάλιος του Ρετζ. Ιταλικής καταγωγής. Αιώνιος συνωμότης πότε ενάντια στον Ρισελιέ, πότε ενάντια στον Μαζαρίνο. Φυλακίζεται στη Βενσέν και μετά στη Νάντη απ' όπου

αποδρά. Παραμένει εξόριστος για οκτώ χρόνια και έπειτα επιστρέφει στο Παρίσι όπου πλέον διάγει μιά ζωή ήρεμη και διακριτική. Τα *Απομνημονεύματά του*, που άρχισαν να γράφονται το 1671, αποτελούν ένα ζωντανό χρονικό των φαδιουργιών της Σφενδόνης και, ταυτόχρονα, τη βιογραφία του φιλόδοξου, έξυπνου, ενίοτε τύμιου και ενίοτε κυνικού, αυτού άντρα.

Θεοβάντες, Σααβέδρα Μιγκέλ ντε (1547-1616). Ισπανός συγγραφέας από τους σημαντικότερους της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Έργα του: *Δον Κιχώτης*, *Υποδειγματικά Διηγήματα κλπ.* Έγραψε επίσης, θεατρικά έργα και ποιήματα. Η ζωή του υπήρξε πολυτάραχη και περιπτειώδης.

Καβαλκάντι, Γκουίντο (1259-1300). Ο σημαντικότερος Ιταλός ποιητής μετά τον Δάντη. Εκπρόσωπος της μεσαιωνικής αυλικής ποίησης. Το όνομά του χρησιμοποιήσε ως ψευδώνυμο ο Ντεμπόρο στην αλληλογραφία του με τον Σανγκουινέτι (Βλ. Incontrolado-Bouagie, *Αντισανγκουινέτι: Περί Τρομοκρατίας και Μυθολογίας*, εκδόσεις «Ελεύθερος Τύπος»).

Καλντερόν ντε λα Μπάρκα, Πέδρο (1600-1681). Ισπανός ποιητής και θεατρικός συγγραφέας, ο σημαντικότερος μετά τον Λόπε ντε Βέγκα και τελευταίος εκπρόσωπος του Χρυσού Αιώνα των Ισπανικών Γραμμάτων, ο οποίος ταυτίστηκε με το μπαρόκ.

Κάρολος της Ορλεάνης (1394-1465). Δούκας. Φίλος και προστάτης του Βιγιόν. Ένας απ' τους σημαντικούς ποιητές της χώρας του κατά την περίοδο εκείνη.

Κλαούζεβιτς, Κάρλ φον (1780-1831). Πρώσσος στρατηγός, απ' τους σημαντικότερους θεωρητικούς της τέχνης του πολέμου, εκφραστής του δόγματος: «Πόλεμος είναι η συνέχιση της πολιτικής με άλλα μέσα». Οι θεωρίες του, που δεν περιορίζονται σε θέματα στρατηγικής τεχνι-

κής, επηρέασαν βαθιά την πολιτική σκέψη του 20ου αιώνα και τις επικαλέστηκαν οι εκπρόσωποι των πιο αντίθετων ιδεολογικών θεμάτων. Οι απόψεις του εκτίθενται στο ημιτελές έργο του, *Περί Πολέμου* (1833). Ο Κλαούζεβιτς ανέτριψε τις καθιερωμένες θεωρίες που έβλεπαν τον πόλεμο ως σύνολο επιτυχημένων στρατηγικών κινήσεων, ελιγμών και συγκρούσεων. Κατά την άποψή του, ο πόλεμος είναι ένα πολιτικό φαινόμενο, που προϋποθέτει επιστημονική γνώση των πολιτικο-οικονομικών συνθηκών οι οποίες επικρατούν στις κοινωνίες των «φιλικών» και των «εχθρικών» δυνάμεων. Δίχως αυτή τη γνώση είναι αδύνατη η πρόβλεψη του μελλοντικού συσχετισμού δυνάμεων, που διαμορφώνεται από ποικίλες συναρτήσεις, όχι αναγκαστικά στρατηγικές.

Κουίνσυ, Τόμας ντε (1785-1859). Συγγραφέας και συνεργάτης νέων περιοδικών της εποχής. Λίγες ανθρώπινες υπάρξεις βασανίστηκαν όσο αυτός και κανείς σαν κι αυτόν δεν επέδειξε ποτέ βαθύτερη συμπόνοια γιά την ανθρώπινη δυστυχία. Το 1812 άρχισε να κάνει χρήση ναρκωτικών. «Ο Κουίνσυ», γράφει ο Μπωντλαίρ, «είναι ουσιαστικά παρεκβατικός· η έκφραση χιουμορίστας θα του ταίριαζε περισσότερο από κάθε άλλη». Έργα του: *Εξομολογήσεις ενός Αγγλου Οπιομανούς*, (εκδόσεις «Έρατώ», *Η Δολοφονία ως μία εκ των Καλών Τεχνών* (εκδόσεις «Άγρα»)). Οι *Εξομολογήσεις* είναι μιά εμβάθυνση στο μηχανισμό της φαντασίας, μά εξερεύνηση της εσωτερικής ζωής ενός καθόλα εξαιρετικού ατόμου που έτυχε να είναι και οπιομανής.

Κραφάν, Αρτύρ (ψευδώνυμο του Φάβιαν Λόσντ). (1881-1920;). Αμερικάνος πρόδρομος του ντανταϊσμού. Ποιητής, πρωταθλητής του μποξ και τυχοδιώκτης. Έζησε ταραχώδη βίο. Εξαφανίστηκε το 1918 στο Μεξικό. Ε-

ξέδωσε το φιλοντανταϊστικό περιοδικό *Maintenant*.

Λασεναίρ, Πιέρ Φρανσουά. (1800-1836). Λόγιος ληστής.

Λιποτάκτης και πλαστογράφος στη Γαλλία, φονιάς στην Ιταλία, ύστερα κλέφτης και φονιάς στο Παρίσι και αδιάκοπα, όπως είχε πεί και ο ίδιος, «μελετώνατς καταχθόνια σχέδια εναντίον της κοινωνίας». Λίγους μήνες πριν τον εκτελέσουν, αφιερώθηκε στη σύνταξη των *Εξομολογήσεων, Αναμνήσεων και Ποιήσεών* του.

Λι Πο (ή Λι Μπαμ). (701-762). Κινέζος φομαντικός ποιητής, ίσως ο μεγαλύτερος της χώρας του. Ταοϊστής φιλόσοφος. Ύμνησε τις χαρές της ζωής, την ομορφιά, τον έρωτα, τη φιλία, αλλά και τη μοναξιά και τα γηρατειά.

Λόρδος Ράγκλαν, Τζαίημς Χένρυ (1788-1855). Βρετανός στρατηγός ο οποίος το 1854 ηγήθηκε των Βρετανικών στρατευμάτων κατά την εκστρατεία στην Κριμαία. Πέθανε από χολέρα στη Σεβαστούπολη.

Λωτρεαμόν, Κόμης ντε (ψευδώνυμο του Ιζιντόρ Ντυκάς). (1846-1870;) Γάλλος ποιητής, πρόδρομος του σουρεαλισμού. Γεννήθηκε στο Μοντεβιδέο της Ουρουγουάης και το 1859 πήγε στο Παρίσι να σπουδάσει όπου και παρέμεινε μέχρι το 1870, οπότε εξαφανίστηκε, μην αφήνοντας κανένα ίχνος... Έργα του: α) *Ta Aσματα tou Μαλντορόρ* (ελληνική μετάφραση, «Ελεύθερος Τύπος», γραμμένα σε πεζή μορφή, διαθέτουν μιά τόσο τρομερή ηρωική δύναμη, ώστε ανέτρεψαν την κατεστημένη ποιητική γλώσσα. Οι παραληρηματικοί συνειδούμοι τους, παραπέμπουν στα άδυτα του ασυνείδητου, εκφράζοντας μιάν ατομική εξέγερση που καταλύει τις κυρίαρχες αξίες. β) *Oι Ποιήσεις I, II* (ελληνική μετάφραση εκδόσεις «Υψηλον»). Γραμμένες σε πεζό λόγο, αποτελούν μιά ειρωνική αναίρεση των Ασμάτων, αντικαθιστώντας, όπως λέει ο συγγραφέας, «την κακία με την καλοσύνη, τον σκεπτικισμό με την πίστη, την α-

λαζονία με την ταπεινοφροσύνη». Παρόλα αυτά, η ύπαρξη ενός ενιαίου πνεύματος που διαποτίζει τα δύο αυτά έργα, τα κάνει να συνδέονται και να αλληλοσυμπληρώνονται.

Μακ Ορλάν, Πιέρ (1883-1970). Γάλλος συγγραφέας. Στα νεανικά του χρόνια πραγματοποίησε περιπτειώδη ταξίδια κι αργότερα συνδέθηκε με τους Απολιναίρ και Μαξ Ζακόμο. Επιπλέον, ασχολήθηκε με την ποίηση και την ζωγραφική.

Μακιαβέλλι, Νικολό (1469-1527). Φλωρεντινός πολιτικός και πολιτικός στοχαστής, κορυφαίος εκπρόσωπος της πολιτικής σκέψης της Αναγέννησης. Εντρύφησε στα κλασσικά γράμματα και ιδιαίτερα στην αρχαία ρωμαϊκή γραμματεία. Το 1494 έκανε την εμφάνισή του στο πολιτικό προσκήνιο. Συνέγραψε πλήθος πολιτικών, στρατιωτικών και λογοτεχνικών κειμένων και πολλές επιστολές όπου εκτίθενται οι απόψεις του καθώς και οι εντυπώσεις απ' τις πολιτικές εμπειρίες του. Το έργο του συνέβαλε στη διαμόρφωση του ριζοσπαστικού ουμανισμού του 17ου και του 18ου αιώνα και επηρέασε την πολιτική σκέψη του Ιταλικού νεοκλασικισμού του Διαφωτισμού, απ' όπου πήγασε το κίνημα γιά την εθνική ενοποίηση της Ιταλίας (Risorgimento).

Μαλλαρμέ, Στεφάν (1842-1898). Γάλλος συμβολιστής ποιητής. Καθηγητής γυμνασίου. Αντέδρασε στην κρίση της αστικής κουνωνίας με μιά αριστοκρατική άρνηση της πραγματικότητας και με την αναζήτηση του απόλυτου. Η ποίησή του έχει ως αντικείμενο την ίδια την αγωνία της γιά έκφραση. Σημαντικότερα ποιήματά του: *To απόγευμα ενός φρούρου, Ήρωδιάδα, Φαντασιοκοπίες κλπ.*

Μάλλεβιτς, Καζιμίρ, Σεβερίνοβιτς (1878-1935). Ρώσος ζωγράφος, εκπρόσωπος της «Νέας Ρωσικής Σχολής».

Το έργο του επηρέασε αποφασιστικά το κίνημα Μπαουχάους, αλλά και ολόκληρη την αφηρημένη ζωγραφική του Μεσοπολέμου.

Μάρλοου, Κρίστοφερ (1564-1693). Άγγλος ποιητής και θεατρικός συγγραφέας, ο οποίος με το έργο του συνέβαλε ουσιαστικά στη δημιουργία του Αγγλικού θεάτρου κατά την Ελισσαβετιανή περίοδο. Έζησε πολυτάραχη ζωή, κατά την τελευταία περίοδο της οποίας υπέστη διώξεις ως «άθεος και ανατρεπτικό στοιχείο». Δολοφονήθηκε σε μιά συμπλοκή, που είχε προκληθεί από χαφιέδες της αστυνομίας.

Μασενά, Αντρέ (1758-1817). Γάλλος στρατάρχης. Σημαντική προσωπικότητα των Ναπολεόντιων χρόνων. Διακρίθηκε στα πεδία των μαχών.

Μονταίν, Μισέλ (1533-1592). Γάλλος στοχαστής και συγγραφέας της Αναγέννησης. Μιά απ' τις πιό αντιποσωπευτικές μορφές της δυτικοευρωπαϊκής σκέψης.

Μυστέ, Αλφρέντ ντε (1810-1857). Γάλλος ρομαντικός ποιητής, πεζογράφος και δημοσιογράφος.

Ντάντε, Αλιγκέρι (Δάντης). (1265-1321). Ο μεγαλύτερος ποιητής της Ιταλίας και από τους σημαντικότερους της ανθρωπότητας. Έργα του: *Η Θεία Κωμῳδία* (1307-1321), η *Νέα Ζωή*, *Γιά την Ευγλωττία της Δημοτικής Γλώσσας*, *Μοναρχία*.

Πασκάλ, Μπλαιζ (1623-1662). Γάλλος μαθηματικός, φυσικός και φιλόσοφος. Μιά απ' τις ιδιοφυίες του δυτικού πολιτισμού, που σημάδεψε έντονα την πορεία της σκέψης κατά τον 17ο αιώνα και μετά. Παρά τη σύντομη σχετικά ζωή του, παρήγαγε πρωτότυπο επιστημονικό και φιλοσοφικό έργο.

Σαιξπηρ, Ουίλλιαμ (1564-1616). Άγγλος δραματουργός, ποιητής και ηθοποιός, η σημαντικότερη μορφή του παγκόσμιου θεάτρου μετά τους Έλληνες δραματουργούς.

Έργα του: *Τρικυμία, Οθέλλος, Ρωμαίος και Ιουλιέτα, Άμλετ, Όνειρο Θερινής Νύχτας, Μάκβεθ* κλπ. Ο Σαιξ-πηρ μπόρεσε να εκφράσει με απαράμιλλη διαλεκτική οξύτητα, δραματική πληρότητα και λυρική γραφικότητα, την προβληματική και την αγωνία της ανθρώπινης ύπαρξης, πέρα από καιρούς και τόπους.

Σαΐν-Σιμόν, Κλωντ Ανρί Ρουβρουά ντε (1760-1825). Γάλλος κοινωνιολόγος και φιλόσοφος, ένας από τους πρωτοπόρους των σοσιαλιστικών ιδεών. Πίστευε ότι η κοινωνική αλλαγή θα επέρχετο εξελικτικά, κυρίως με την αξιοποίηση των δυνατοτήτων της βιομηχανίας υπό την εποπτεία των «επαϊόντων» του πνεύματος, της επιστήμης και της οικονομικής ζωής (φιλοσόφων, βιομηχάνων, τεχνικών κλπ). Το έργο του, *Απομνημονεύματα* είναι η σημαντικότερη ιστορική πηγή για την εποχή εκείνη.

Σατωμπριάν, Φρανσουά-Ρενέ (1768-1848). Γάλλος πολιτικός, διπλωμάτης και συγγραφέας. Πρόδρομος του δομαντισμού.

Σουίφτ, Τζόναθαν (1667-1745). Αγγλοϊρλανδός κληρικός. Σατιρικός πεζογράφος και ποιητής. Θεωρείται ως ο εφευρέτης του άγριου και πένθιμου αστείου. Έργα του: *Ta Taξίδια του Γκιούλιβερ, Ημερολόγιο προς την Στέλλα, Η Περιγραφή Νεροποντής στο Σίτυ, Τα Έγγραφα του Σκρόμπλέρν* κλπ.

Σταντάλ. (Πραγματικό όνομα Μαρί-Ανρύ Μισέλ). (1783-1842). Γάλλος συγγραφέας, απ' τους σημαντικότερους μυθιστοριογράφους των γαλλικών γραμμάτων. Έζησε βίο πολυτάραχο. Σημαντικότερα έργα του: *Περί Έρωτος, Το Κόκκινο και το Μάυρο, Οι Τσέντσι, Το Μοναστήρι της Πάρμας*. Έχοντας διαμορφωθεί κατά την παιδική του ηλικία μέσα στο κλίμα του διαφωτισμού και έχοντας μελετήσει, αργότερα την αισθησιοχρατική

φιλοσοφία των «ιδεολόγων», ο Σταντάλ διέθετε το υπόβαθρο γιά την ανάλυση τόσο των ατομικών παθών όσο και των κοινωνικών φαινομένων. Άν και δεν αναμίχθηκε στην πολιτική, υπήρξε αντιμοναρχικός και φιλελεύθερος.

Στέρν, Λώρενς (1713-1768). Αγγλος κληρικός και μυθιστοριογράφος από τους σημαντικότερους της εποχής του. Το βιβλίο του, *H Ζωή και οι Γνώμες του Τρίστραμ Σάντνυ*, το δεύτερο που έγραψε, ήταν τολμηρά αντιθρησκευτικό και σημείωσε απρόβλεπτη επιτυχία, λόγω του πρωτότυπου χιουμοριστικού του ύφους.

Τοκβίλ, Αλέξις-Κλερέλ ντε (1805-1859). Γάλλος πολιτικός, ιστορικός και πολιτικός στοχαστής. Ο πιό βαθυστόχαστος εκπρόσωπος του πολιτικού φιλελευθερισμού στην Ηπειρωτική Ευρώπη, στο πρώτο μισό του 19ου αιώνα. Σημαντικότερα έργα του: *Περί της Δημοκρατίας στην Αμερική, Αναμνήσεις, Το Παλαιό Καθεστώς και η Επανάσταση*. (Στις εκδόσεις «Ελεύθερος Τύπος», κυκλοφορεί το βιβλίο του, *Αναζητώντας τους Ινδιάνους*.
Χαγιάμ Ομάρ (1050-1122 περίπου). Πέρσης μαθηματικός, φιλόσοφος και ποιητής. Γνωστός γιά τα περίφημα συγγράμματά του καθώς και γιά τα ποιητικά του τετράστιχα (ρουμπαγιάτ).

Χάουιτ, Ουίλλιαμ (1792-1879). Άγγλος συγγραφέας. Συνέγραψε, μεταξύ άλλων, μελέτες έρευνας γιά τους πρώτους κατοίκους της Αυστραλίας. Έργα του: *Ιστορία της Αποικιοκρατίας* (1833), *Αποικιοκρατία και Χριστιανισμός: Μιά Λαϊκή Ιστορία της Μεταχείρησης των Ιθαγενών από τους Ευρωπαίους σε όλες τις Αποικίες τους* (1838), *Σπίτια και Στέκια των Πλέον Διακεκριμένων Βρετανών Ποιητών* (1849). Ο Μαρξ γράφει στο Κεφάλαιο (Τόμος Α', σ. 726, εκδόσεις «Σύγχρονη Εποχή»): «Ο Ου. Χάουιτ, ένας άνθρωπος που έχει κά-

νει ειδικότητά του τον Χριστιανισμό, λέει σχετικά με το χριστιανικό αποικιακό σύστημα: οι βαρβαρότητες... που διέπραξαν οι λεγόμενες χριστιανικές φυλές... σε όλες τις περιοχές του κόσμου... δεν έχουν το όμοιό τους σε καμιά εποχή της παγκόσμιας ιστορίας...»

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ

«Σ' όλη μου τη ζωή δεν είδα παρά καιρούς
ταραγμένους, οξύτατους σπαραγμούς μέσα
στην κοινωνία και τεράστιες καταστροφές·

συμμετείχα στις ταραχές αυτές...

Θα σας πω όσα αγάπησα, κι όλα τα υπόλοιπα
θ' αναδειχθούν κάτω απ' αυτό το φως
και θα γίνουν επαρκώς κατανοητά...

Δεν προτίθεμαι διόλου ν' αποκρύψω τα ίχνη αυτής
της ζωής τα οποία γνωρίζω πως είναι
παραδειγματικά... Ο τόνος αυτού του κειμένου
θ' αποτελεί από μόνος του μια επαρκή εγγύηση,
αφού όλος ο κόσμος θα καταλάβει ότι μόνον έχοντας
ζήσει με τον τρόπο αυτό μπορεί κανείς να είναι
ικανός για τέτοιους είδους έκθεση απόψεων...
Αν και διάβασα πολύ, ήπια ακόμα περισσότερο,
έγραψα πολύ λιγότερο απ' τους περισσότερους
ανθρώπους που γράφουν, αλλά ήπια πολύ
περισσότερο απ' τους περισσότερους ανθρώπους
που πίνουν... Μπορεί να πει κανείς ότι αγάπησα
πάντα ξένες... Ενδιαφέρθηκα ιδιαίτερα
για τον πόλεμο, για τους θεωρητικούς της
στρατηγικής, καθώς επίσης και για τα ενθυμήματα
των μαχών...»